

Salla Kujala

KUOLLEEN KIITOSMUSIIKKI

Poisnukkuneen muistaminen evankelis-luterilaisen kirkon jumalanpalveluksen esirukouksessa

KUOLLEEN KIITOSMUSIIKKI

Poisnukkuneen muistaminen evankelis-luterilaisen kirkon jumalanpalveluksen esirukouksessa

Salla Kujala
Opinnäytetyö
Kevät 2012
Musiikin koulutusohjelma
Oulun seudun ammattikorkeakoulu

TIIVISTELMÄ

Oulun seudun ammattikorkeakoulu
Musiikin koulutusohjelma, kirkkomusiikin suuntautumisvaihtoehto

---

Tekijä: Salla Kujala

Opinnäytetyön nimi: Kuolleen kiitosmusiikki. Poisnukkuneen muistaminen evankelis-luterilaisen kirkon jumalanpalveluksen esirukouksessa

Työn ohjaajat: Jaana Sariola, Ari Rautakoski

Työn valmistumislukukausi ja -vuosi: kevät 2012

Sivumäärä: 47 + 5 liitesivua

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on perehtyä evankelis-luterilaisen kirkon jumalanpalveluksessa tapahtuvaan poisnukkuneiden seurakuntalaisten muistamiseen, ”kuolleen kiitokseen” ja sen yhteydessä soitettavaan musiikkiin. Yhteisen esirukouksen yhteydessä ilmoitetaan vanhan tavan mukaan kuolleet seurakuntalaiset. Heitä muistetaan rukouksella, musiikilla ja/tai symbolisilla teoilla. Työn taustaksi selvitetään kuolleen muistamisen historiaa ja nykyisyyttä evankelis-luterilaisessa kirkossa. Kuolleen kiitosmusiikkiin rukouksellisena ilmaisuna syvennyttään Raamatun, jumalanpalveluksen ja musiikin teologian näkökulmista. Työssä tarkastellaan jumalanpalveluskirjallisuuden ohjeistuksia ja sovelletaan myös hautaan siunaamiseen liittyvää kirjallisuutta. Käytännön työelämän tueksi käsitellään kuolleen kiitosmusiikin valintaan liittyviä kysymyksiä.

Työn empiriaosassa selvitetään, miten kuolleen kiitosmusiikkia toteutettiin Oulun ja Turun tuomiokirkkojen pääjumalanpalveluksissa vuosina 2011–2012 aineistoa Virtuaalikirikko-verkkosivujen videotallenteet. Tulosten perusteella Oulussa ja Turussa suosituimpia olivat urku- ja laulumusiikki. Vaikka jumalanpalveluksissa oli käytössä muitakin musiikkiavustajia, eivät ne yleensä osallistuneet kuolleen kiitoksen toteutukseen, vaan melkein poikkeuksetta sitä toteuttivat kanttorit. Lähes puolet musiikin toteutuksista tehtiin virsikirjan pohjalta. Lisäksi hengellinen laulumusiikki ja meditaatiomusiikki uruilla olivat toteutuksissa suosittua. Oulun ja Turun toteutukset poikkesivat hieman toisistaan: Turussa selvästi käytetympänä oli urkumusiikki ja Oulussa laulettu musiikki urkusäestyksellä tai ilman. Musiikin keskeisiksi teemoiksi näyttivät nousevan mm. ylösnousemustoivo, Jumalan armo ja turvallisuus, suru ja kiitos. Jumalanpalvelusoppaiden ohjeita ilmoitusten toteuttamisesta noudatettiin hyvin.

Asiasanat:

jumalanpalvelus, virret, jumalanpalvelusmusiikki, rukous, esirukous, kuolema

ABSTRACT

Oulu University of Applied Sciences
Degree Programme in Music, Option of Church Music

Author: Salla Kujala

Title of thesis: Remembering dead parishioners with music during the worship service in the Evangelical-Lutheran Church of Finland

Supervisors: Jaana Sariola, Ari Rautakoski

Term and year when the thesis was submitted: spring 2012

Number of pages: 47 + 5 appendices

The purpose of this thesis is to learn about the meaning of the music played when dead parishioners are remembered during a worship service at the Evangelical-Lutheran church. The old tradition is to announce the names of the death members of a parish and remember them with a prayer, music or the other symbolic act such as lighting a candle as the part of the intercession. The background of this thesis is based on the history and the theology of this tradition, as well as the recommendations currently given to the workers of the church. To support the practical work of cantors, basic criteria and considerations for choosing music are discussed in this thesis.

As the empirical part of this thesis, the aim was to find out the type of music used during the main worship services of Oulu and Turku cathedrals in years 2011-2012. The study was done by watching recorded videos of the worships through the Virtuaalikirkko-service in the Internet. According to the results of the study, the most common type of music was to use organ or vocal music played by the cantor. Almost half of the music was based on the melodies of the hymnal book used at church. Also other spiritual vocal music as well as meditative music played with the organ was quite commonly used. There was a minor difference between Oulu and Turku: vocal music was used more often in Oulu while plain organ music was more common in Turku. The main themes of the music were the hope of eternal life, the grace and security of God, as well as grieving and thankfulness. The recommendations given to church workers in the published worship service guides were followed well.

Keywords:

worship service, hymns, music, prayer, intercession, death

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	6
2 KUOLLEEN MUISTAMINEN JUMALANPALVELUKSESSA	8
2.1 Kuolleen kiitos -nimitys	8
2.2 Kuolleen puolesta rukoilemisen historiaa	9
2.3 Kuolleen muistaminen nykyään	11
2.4 Symbolinen toiminta kuolleen kiitoksessa	12
2.5 Ohjeistus kuolleen muistamiseen jumalanpalveluksessa	14
2.6 Kuolleen muistamisen teologisia perusteluita	16
3 KUOLLEEN KIITOSMUSIIKKI RUKOUKSENA	17
3.1 Jumalanpalvelusmusiikin raamatullinen perusta	17
3.2 Kuolleen kiitosmusiikki osana rukousta ja dialogisuutta	18
3.3 Kuolleiden kiitosmusiikin valinnan peruskysymyksiä	20
4 KUOLLEEN KIITOSMUSIIKIN TOTEUTUS OULUN JA TURUN TUOMIOKIRKON JUMALANPALVELUKSISSA	24
4.1 Perustietoa tutkittavista seurakunnista	24
4.2 Tutkimusaineiston kokoaminen	26
5 TULOKSET JA JOHTOPÄÄTÖKSET	28
5.1 Kuolleiden kiitosmusiikin toteutus seurakuntakohtaisesti	30
5.2 Kuolleiden ilmoittamisen käytännöt jumalanpalveluksissa	32
5.3 Kuolleen kiitosmusiikkina käytetty materiaali	33
6 POHDINTA	39
LÄHTEET	42
LIITTEET	48

1 JOHDANTO

”Mitä ihmettä se kuolleen kiitos tarkoittaa? Kuka siinä kiittää, ketä ja mistä?” Tähän kysymykseen olen palannut useaan kertaan opintojeni aikana ilmaisun ”kuolleen kiitos” kohdalla. Ilmaisusta saattaa syntyä mielikuva vainajan suorittamasta kiittämisestä, mikä ei kuitenkaan pidä paikkaansa. On hyödyllistä ja kiinnostavaa tietää, mitä tuon tänä päivänäkin käytetyn sanonnan ”kuolleen kiitos” taustalla todella on.

Nimityksellä ”kuolleen kiitos” tarkoitetaan tässä työssä poisnukkuneiden seurakuntalaisten muistamista evankelis-luterilaisen kirkon sunnuntain pääjumalanpalveluksessa. ”Kuolleen kiitosmusiikilla” taas tarkoitetaan muistamisen yhteydessä soitettavaa musiikkia. Tuota vanhaa vainajan muistamisen tapaa toteutetaan nykyisessä jumalanpalveluskaavassa yhteisen esirukouksen yhteydessä.

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on perehtyä kuolleen kiitosmusiikin historialliseen ja teologiseen taustaan sekä toteuttamiseen. Yhtenä työn päätavoitteena on syventyä kuolleen kiitoksen teoriatietoon ja siten edistää kanttorin ammatillista asiantuntijuutta. Teologista osaamista vahvistavat luvut 2 ja 3. Luvussa 2 on kuolleen muistamisen taustaa ja evankelis-luterilaisen kirkon antamia ohjeita kuolleiden kiitoksen toteutukseen. Kirkon symboliikkaan tutustutaan luvussa 2.4, sillä myös kirkon uskonnollisen eli sanallisen ja sanattoman kielen eri vivahteisiin syventyminen lisää kanttorin työn mielekkyyttä. Luku 3 puolestaan käsittelee jumalanpalvelusmusiikin taustaa, rukouksellisuutta ja musiikin valintaan liittyviä kysymyksiä.

Luvuissa 4 ja 5 selvitetään Oulun ja Turun tuomiokirkkoseurakuntien pääjumalanpalvelusten kuolleiden kiitosmusiikin toteutusten monipuolisuutta. Tavoitteena on selvittää kiitosmusiikin toteutuksellisia ratkaisuja ja siinä käytettyä kokonpanoa suhteessa koko jumalanpalveluksen musiikkiavustajiin. Tutkimusaineiston musiikkimateriaalia tarkastellaan temaattisesti ja musiikkiteoksia luetteloidaan virikkeeksi kanttorikunnan käyttöön. Yhtenä tavoitteena on myös tutkia käsikirjan ohjeiden noudattamista ja symbolisen toiminnan käytäntöjä.

Koska aiheesta on olemassa vain vähän kirjallisuutta, työssä sovelletaan osittain myös hautaan siunaamista koskevaa kirjallisuutta. Tämä on mahdollista, koska kasuaali- eli kirkolliset toimitukset jäsenetään osaksi seurakunnan jumalanpalveluselämää (Perustelut 2001, 9). Hautaan siunaaminen yhtenä kasuaalitoimituksena mielletään jumalanpalvelusluonteiseksi: ”Seurakunnan jumalanpalveluksina kasuaalit ovat yhteisöllisiä tapahtumia”, toteaa Kirkollisten toimitusten opas (2009, 11). Kasuaalien ja jumalanpalveluksen musiikkien rinnakkaisuudesta kertoo sekin, että musiikin uudistusperiaatteet kirkollisten toimitusten musiikin ja Jumalanpalvelusten kirjan välillä olivat pitkälle yhtenevät (Perustelut 2001, 12).

Kuolleiden kiitosmusiikki on mukana pääjumalanpalveluksessa läpi kirkkovuoden aina, kun poisnukkuneita seurakuntalaisia ilmoitetaan. Kuolleen kiitoksen voidaan siis sanoa kuuluvaksi kanttorin viikoittaiseen työhön. Vaikuttaa siltä, että monet kanttorit tuntevat kuolleiden kiitosmusiikin taustoja niukasti, vaikka aihe kiinnostaisikin heitä. Mahdollisia syitä voivat olla kirjallisen tiedon niukkuus ja koulutuksen rakenne. Kanttorin koulutuksen resurssit eivät mahdollista perusteellista syventymistä tähän messun yksityiskohtaan. Tällä työllä pyritään vähentämään epätietoisuutta kuolleiden kiitos -aihetta kohtaan.

2 KUOLLEEN MUISTAMINEN JUMALANPALVELUKSESSA

2.1 Kuolleen kiitos -nimitys

Evankelis-luterilaisen kirkon sunnuntain pääjumalanpalveluksessa seurakuntalaisille ilmoitetaan vanhan tavan mukaan poisnukkuneet seurakuntalaiset. Tätä kutsutaan **kuolemasta ilmoittamiseksi** tai **”kuolleenkiitokseksi”**. Sanonta ei Pentti Lempiäisen mukaan tarkoita, että vainajaa kiitettäisiin, vaan kysymys on Jumalan hyvydestä ja armosta edesmennyttä omaista kohtaan ja siitä kiittämisestä. Omaisella on samalla mahdollisuus kiittää rukouksessa siitä, mitä läheiseltä sai, tähdentää Lempiäinen. Yhteisessä esirukouksessa muistetaan poisnukkuneita ja heidän omaisiaan ja rukoillaan heidän puolestaan. Lähiomaisten on tapana osallistua tuohon tilanteeseen. Seurakunta rukoilee omaisten puolesta, joten heitä seuraavat monet siunaavat ajatukset. (Lempiäinen 1995, 22–23; Komulainen, Peltola, Perälä, Ranta, Ripatti, Särkiö & Tiensuu 2005, 53.) Kuolleiden seurakuntalaisten ilmoittamisen jälkeen on tapana soittaa musiikkia, jota kutsutaan kuolleiden kiitosmusiikiksi.

Poisnukkuneiden seurakuntalaisten muistamisesta käytetään useita kirjoitus- ja ilmaisuasuja. Ensimmäinen maininta on vuoden 1694 käsikirjassa **”kiitos kuolleitten edestä”**¹. Kirjallisuudesta ja seurakuntien verkkosivuilta löytyy seuraavanlaisia ilmaisuja: **”kiitos kuolleista”**², **kuolleen tai kuolleiden kiitos**³ (Harjavallan, Iisalmen ja Muuramen seurakunnat), **kuolleiden kiitostaminen**⁴ (Nurmeksen ja Puumalan seurakunnat), **kuolleen kiittäminen**⁵ (Karvian seurakunta), **kuolleeksi kiittäminen**⁶ (mm. Kauhajoen kunnallislehti, Mäntsälän seurakunta), ja **esirukousaiheiden ilmoittaminen**⁷.

---

¹ (Vatanen 2003, 136)

² (Hautaus-toimen käsikirja 2005, 66)

³ (Hautaus Muuramen seurakunnassa 2008, hakupäivä 19.4.2012; Hautajaisten jälkeen, hakupäivä 19.4.2012; Surun raskaat askeleet..., hakupäivä 2.5.2012;)

⁴ (Hautaus-toimen käsikirja 2005, 66; Hautajaiset, hakupäivä 19.4.2012; Surun kohdatessa, hakupäivä 19.4.2012)

⁵ (Hautaan siunaaminen, hakupäivä 20.4.2012)

⁶ (Hautausjärjestelyt, hakupäivä 20.4.2012; Hautausopas surukotiin, hakupäivä 19.4.2012; Hyvä omainen, hakupäivä 19.4.2012; Surun kohdatessa 2003, hakupäivä 19.4.2012)

⁷ (Jumalan kansan juhla 1992, 109)

Vuoden 1968 jumalanpalveluskaavassa on varhaiskristillinen termi ”**kuolleiden muistaminen**” (commemoratio defunctorum). Vuonna 2000 hyväksytyssä Jumalanpalvelusten kirjassa ilmaisu on neutraalimpi, puhutaan **kuolleiden ilmoittamisesta**. Lempiäinen tarkoittaa: ”Vielä nykyäänkin jotkut puhuvat tässä yhteydessä ”kuolleen kiitoksesta”. (2004, 242.)

Vanhahtavan sanonnan ”kuolleen kiitosmusiikki” juuret ovat ennen uskonpuhdistusta vallalla olevasta käsityksestä vainajayhteydestä (ks. Luku 2.2). Siitä huolimatta, että ilmaisua voidaan pitää vanhentuneena, päädyttiin sitä käyttämään tässä työssä, koska näyttää siltä, että se yleisesti ymmärretään kuolleiden muistamiseksi jumalanpalveluksessa. Nimitys ”kuolleen kiitos” eri muodoissaan tuntuu olevan edelleen kirkon piirissä hyvinkin yleisessä käytössä kenties siksi, että asiaa on hankala ilmaista muutoin ytimekkäästi. Vaihtoehtoinen toimiva käsite ”kiitosmusiikille” voisi olla esimerkiksi ”muistomusiikki”, josta puuttuisi viittaus kuolleiden puolesta rukoilemiseen.

2.2 Kuolleen puolesta rukoilemisen historiaa

Jumalanpalveluksen rukouksella ja esirukouksella on pitkä historia. Alkukirkon jäsenet käsittivät, että seurakunnan jäsenyys ei katkea kuolemassa. Se ilmeni seurakunnallisena vuorovaikutuksena edesmenneiden ja elämään jääneiden seurakuntalaisten välillä ja toteutui mm. kuolleiden muistamisena ja seurakunnan rukouksena yhdessä heidän kanssaan. Rukous kuolleiden puolesta kehittyi toisella vuosisadalla perustuen tähän käsitykseen. Saarnaa seuraavasta esirukouksesta löytyy merkintä jo toiselta vuosisadalta Justinus Marttyyriilta: ”Sitten nousemme kaikki yhdessä ja rukoilemme”. Toisella ja kolmannella vuosisadalla esirukouksia lausuttiin saarnan jälkeen ennen ehtoollisliturgiaa. 300-luvulla eläneen Kyrillos Jerusalemilaisen mukaan esirukoukset siirtyivät idässä eukaristisen eli ehtoollisrukouksen loppuun muodostaen litanian. Esirukoukset ”elävien ja kuolleiden puolesta” siirtyivät Gregorius Suuren aikana (590–604) eukaristisen rukouksen yhteyteen. Keskiajalla sana- ja ehtoollisosien väliin tuli kansankielinen osuus, joka sisälsi mm. esirukouksia. Tästä on peräisin yhteinen esirukous. (Vatanen 2003, 135; Kotila 2004, 210; Lempiäinen 2004, 213–214.)

Keskiajalla 1200-luvulla maahamme tulleiden katolilaisten vaikutteiden myötä kirkko opetti, että maanpäällinen seurakunta saattoi rukouksilla ja uhreilla vaikuttaa jo edesmenneisiin. Seurakunnan uskomista yliajalliseen yhteyteen eli vainajan auttamiseen ja sen puolesta rukoilemiseen kuvastivat vainajien kanssa rukoileminen (*oratio cum mortuis*) ja rukoileminen heidän puolestaan (*oratio pro mortuis*), mikä näkyi hallitsevasti kirkollisessa elämässä. (Rossi 1998, 13; Lempiäinen 2004, 217.)

1500-luvulla, kun katolisen kirkon valta murtui uskonpuhdistuksen myötä, omaksui mm. Ruotsin uskonpuhdistaja Olavus Petri uuden kuolemakäsityksen, jossa kuoleman yli ulottuva rukousyhteys oli hylätty. Vanhat ainekset pyrittiin karsimaan pois kirkkokäsikirjasta. Vuoden 1571 kirkkojärjestys hylkäsi ajatuksen yliajallisesta vainajayhteydestä ja poisti esirukoukset vainajien puolesta. Pidättyvästä suhtautumisesta vainajayhteyteen kertoo myös vuoden 1614 käsikirjan kuvaus hautauksesta - se oli luotu ”vain eläviä varten”. (Rossi 1998, 54; Lempiäinen 2004, 220.)

1600-luvulla luterilaisen ortodoksian eli puhtasoppisuuden aikana lukutaidon yleistyessä otettiin käyttöön kirkonkirjat, ns. historiakirjat, jotka sisälsivät luettelot kastetuista, kuolleista ja avioliittoon vihityistä (Rossi 1998, 17–18). Samoihin aikoihin kirkonkirjojen käyttöönoton kanssa, 1600-luvun puolivälissä tuli tavaksi ilmoittaa kuolemantapaukset seurakuntalaisille jumalanpalveluksen saarnatuolista. Se vakiintui yhdeksi tavaksi muistaa vainajaa. Saarnan ja yhteisen esirukouksen jatkoksi saatettiin edelleen lukea vainajia koskeva kiitosrukous, jossa kiitettiin Jumalaa hänen vainajalle osoittamastaan armosta ja kaikesta hyvästä, mitä Jumala oli heille heidän elinaikanaan tehnyt. Kiitettiin myös Luojaa nimeltä mainittujen seurakunnan jäsenten pääsemisestä pois ”surun ja murheen laaksoista” (Hautaustoimen käsikirja 2005, 66). Vainajat siis ”jätettiin Jumalan armon haltuun, mutta laajemmalta esirukoukselta heidän puolestaan pidättydyttiin” (Lempiäinen 2004, 218). Rukouksen sisällöstä on muotoutunut nimitys ”kuolleen kiitos”. (Vatanen 2003, 136; Lempiäinen 2004, 218, 220, 242; Hautaustoimen käsikirja 2005, 66.)

2.3 Kuolleen muistaminen nykyään

Evankelis-luterilaisen kirkon nykyinen käsitys on, että kuoltuaan ihminen jää Jumalan käsiin odottamaan ylösnousemustaan. Hautaa pidetään lepokammiona ennen ylösnousemusta ja elämän lopullista täyttymystä. (Lempiäinen 2004, 213, 216.)

Ajatus kuolleiden puolesta rukoilemiseen ei ole yksiselitteinen. Uskonpuhdistuksen tuoma pidättyvä suhtautuminen kuolleiden puolesta rukoilemiseen on voimassa sillä perusteella, ettei siihen ole Raamatussa kehotusta (Perustelut 2001, 23). Kuitenkaan Raamattu ei missään kiellä rukouksia edesmenneiden puolesta, ”mutta kun se ei niihin käskäkään, niistä luopuminen ei voi olla synti” (Lempiäinen 2004, 218). Käsikirjavalioikunta toteaa mietinnössään (nro 1/1984), että rukous kuolleiden puolesta (oratio pro mortuis) on ollut teologisesti ongelmallinen protestanttisissa kirkoissa, toisin kuin hautaukseen liittyvä kuolleiden muistaminen (commemoratio mortuorum) (Perustelut 2001, 23).

Tunnustuskirjamme eivät valiokunnan mietinnön (2001) mukaan edelleenkään kiellä kuolleiden puolesta rukoilemista, mutta torjuvat siihen liittyvät väärinkäytökset erityisesti ehtoollisen yhteydessä. Seurakunta voi siis pyytää turvallisesti poisnukkuneelle vanhurskasten osaa noudattaen apostolin kehotusta (Perustelut 2001, 23): ”Älkää olko mistään huolissanne, vaan saattakaa aina se, mitä tarvitsette, rukoillen, anoen ja kiittäen Jumalan tietoon” (Fil. 4: 6⁸).

Viittauksia rukoilemiseen kuolleen puolesta löytyy evankelis-luterilaisen kirkon sisältä joistakin nykyisistä hautaan siunaamisen kaavoista ja Rukoushetkiä surussa -kaavan rukouksista (Perustelut 2001, 23.) Kuolleen puolesta rukoilemisesta jumalanpalveluksessa mainitsevat selkeästi myös kaksi vuonna 2005 julkaistua seurakuntalaisille ja omaisille suunnattua kirjaa (ks. Korpela 2005, 38; Komulainen ym., 53).

---

⁸ Työssä viitataan Raamattulähteisiin yleisesti käytetyllä kaavalla (Malli: Raamatun paikka. Luku: jae/jakeet).

Kuolleen kiittämisen periaatteita voidaan rinnastaa hautaustoimituksen painotuksiin. Hautauksessa olennaista on seurakunnan lohduttaminen ja hengellinen rakentuminen (Lempiäinen 2004, 220) sekä ylösnousemususkon esille tuominen (Perustelut 2001, 23). Samoin kuolleiden muistamisen rukouksessa ja kiitosmusiikissa on tarkoitus tuoda esille lohdutuksen ja ylösnousemustoivon elementtejä.

Kuolemasta ilmoittaminen eli ”kuolleenkiitos” tapahtuu joko hautajaisia edeltävänä tai seuraavana sunnuntaina. Useimpien seurakuntien internet-sivustojen perusteella tavallisempaa on hautajaisia seuraava sunnuntai (Hausjärven⁹, Harjavallan¹⁰, Mäntsälän¹¹, Muuramen¹², Puumalan¹³ ja Nurmeksen¹⁴ seurakunnat). Vanha tapa on, että omaiset tulevat kuuntelemaan nimien lukemisen. Kun nimi luetaan, läheiset voivat nousta kunnioittamaan seisten vainajan muistoa hetken hiljaisuudella. On syytä sopia omaisten kanssa, missä jumalanpalveluksessa vainajan kuolemasta ilmoitetaan ja tapahtuuko se hautajaisia ennen vai niiden jälkeen. Mikäli seurakunnassa on useita kirkkoja, on erilaisia käytäntöjä siinä, luetaanko ilmoitus kaikissa kirkoissa vai jossakin niistä. Vainajan nimeä ei saa julkaista kirkollisissa uutisissa, jos omaiset sen kieltävät. (Lempiäinen 1995, 23; Korpela 2005, 38; Kirkollisten toimitusten opas 2009, 84; Kirkolliset hautajaiset 2009, hakupäivä 20.4.2012.)

2.4 Symbolinen toiminta kuolleen kiitoksessa

Kirkon tehtävä on ilmaista sanoin lausumatonta, iankaikkista Jumalan todellisuutta. Uskoa, tuonpuoleisuutta ja Jumalan todellisuutta on vaikea kuvata sanoin, ne ovat siis vain osa jumalanpalveluksen kieltä. Symboliikka on osa sanatonta kieltä, joka vahvistaa sanallisen kielen sanomaa. Symboli kirkon yhteydessä on siis aisteillemme ja ajatuksillemme signaali, vertauskuva tai merkki siitä jumalallisesta todellisuudesta, joka on näkyvän maailman tuolla puolen.

---

⁹ (Hautaan siunaaminen, hakupäivä 20.4.2012)

¹⁰ (Surun raskaat askeleet... hakupäivä 19.4.2012)

¹¹ (Hautausjärjestelyt, hakupäivä 20.4.2012)

¹² (Hautaus Muuramen seurakunnassa 2008, hakupäivä 19.4.2012)

¹³ (Hautajaiset, hakupäivä 19.4.2012)

¹⁴ (Surun kohdatessa, hakupäivä 19.4.2012)

Symballein (kreik.) merkitsee kahden toisistaan erotetun puoliskon yhteen liittämistä, rinnakkain asettamista, toisiinsa vertaamista. Kaikilla ihmisen viiden aistin avulla saatavilla aistimuksilla Jumalan sana voi korostua. (Jumalan kansan juhla 1992, 35, 144–145.)

Poisnukkuneen muistamisen yhteydessä kynttilän sytyttäminen sekä kellojen soitto ovat symbolista toimintaa. Niillä on sama päämäärä kuin soitetulla musiikilla: vahvistaa sanallista sanomaa ja tukea rukouksessa. Kotila tähdentää symbolisten tekojen merkitystä: ”Puheen rinnalla musiikilla, hiljaisuudella ja erilaisilla kuvallisilla symboleilla ja symbolisilla teoilla on itsenäinen tehtävänsä jumalanpalveluksen kokonaisuudessa” (2004, 22). Erilaiset symbolit ja symboliset teot paitsi kantavat syviä uskonnollisia merkityksiä, myös muistuttavat siitä, ettei usko koskaan tyhjene sanoihin. (Kotila 2004, 22–24).

Kynttilällä on vahva sija kristillisessä jumalanpalveluselämässä ja yksityisessä rukouksessa muistuttamassa valvomista. Kynttilän valkoinen väri merkitsee puhtautta, viattomuutta ja synnittömyyttä. Kirkollisessa symboliikassa valkoinen väri kuvaa iloa ja taivaallista valoa ja liittyy kuolemaan ja ylösnousemususkoon. Elävä liekki kuvaa valon voittoa pimeyttä vastaan, voiton saanutta Kristusta. Se muistutti varhaisseurakunnan kokoontumisissa Kristuksen valosta, ”todellisesta valosta, joka valaisee jokaisen ihmisen” (Joh. 1:9) (Ap.t. 20:8). Kristuksen valo tuo toivoa kuoleman varjon maassa eläville. (Palvelkaa Herraa Iloiten 2000, 111; Lempiäinen 2002, 122, 153–154, 379–380.)

Kirkonkelloja on soitettu jumalanpalveluksen aikana kuolleiden kiitosta tehtäessä heti nimen lukemisen yhteydessä tai jumalanpalveluksen jälkeen (Hautaus-toimen käsikirja 2005, 61). Kirkonmenojen päätyttyä soitetut kellot käsitettiin usein jumalanpalveluksen päätössoitoiksi (Martling 1987, 46). Kirkonkellojen soitossa on paikallisia eroja, ja siihen voi liittyä vanhoja perinteitä. Kellojensoitto on viime vuosikymmeninä taantunut, kuolleen kiitoksena se näyttää jääneen pois. Tilalle on tullut urkujen soitto tai muu musiikki, todetaan Hautaus-toimen käsikirjassa (2005, 61). Lempiäinen taas toteaa nykytilanteesta (2004): ”Kiitoskelloja käytetään edelleen siellä täällä, jolloin kuolleiden muistamisen yhteydessä tavallinen urkujen soitto voi jäädä pois.” (246–247).

Hiljaisuus on ikuisen läsnäolon erityinen symboli, se käsittää päättymättömyy-
tensä vuoksi paljon enemmän sisälleen kuin sanat. Pyhä hiljaisuus on puhutte-
levaa. Merton toteaa: ”se on kuin Jumalan kätkeytyä hymyä meille” (Martling
1987). Martling kirjoittaa myös hiljaisista symboleista, jotka voivat avata yhtey-
den ihmisen ja Jumalan välille ja auttaa pääsemään siihen pyhään hiljaisuu-
teen, joka täyttää ihmisen jumalisella läsnäololla. (Sama, 124–125.)

2.5 Ohjeistus kuolleen muistamiseen jumalanpalveluksessa

Kirkolliset ilmoitukset voidaan jakaa seurakuntalaisten elämänkaareen liittyviin
ja seurakunnan toimintaan liittyviin ilmoituksiin. Seurakunnan toimintaan liittyvät
ilmoitukset ”tulee rajoittaa välttämättömään”. Jos ilmoitettavia nimiä on vain
muutamia, ne voidaan hyvin liittää esirukoukseen. Jos nimiä on paljon, ilmoituk-
set on hyvä lukea ennen esirukousta. (Palvelkaa Herraa iloiten 2000, 90–91.)

Aiemmin kirkolliset ilmoitukset on erotettu selkeämmin esirukouksesta. Vuoden
1968 kirkkokäsikirjassa saarnan jälkeen on seurannut kohta Kirkolliset ilmoituk-
set, jonka keskeiset osat on nimetty seuraavasti: ”1. kuolleiden muistaminen, 2.
avioliittoon kuuluttaminen ja 3. kastettujen ilmoittaminen”. Kuhunkin kohtaan on
liittynyt lyhyt esirukous. Uudemmassa jumalanpalvelusrakenteessa nämä ruko-
ukset on liitetty yhteiseen esirukoukseen ja järjestys on muutettu noudattamaan
ihmisen elämänkaarta. (Sariola 1998, 97–98.)

Voimassa oleva kirkkojärjestys toteaa seuraavasti: ”Seurakunnan jäsenen kuo-
lemasta ilmoitetaan sunnuntaina päiväjumalanpalveluksessa siten kuin kirkko-
käsikirjassa määrätään” (Kirkkojärjestys 1055/1993 2:21 §). Nykyinen kirkkokä-
sikirja, johon kirkkojärjestys vetoaa, on Suomen evankelisluterilaisen kirkon kir-
kolliskokouksen hyväksymä kolmiosainen kirja, jossa määritellään ohjeet juma-
lanpalveluselämän viettoon seurakunnissa (Tietoa kirkkokäsikirjasta, hakupäivä
20.4.2012). Ensimmäisessä osassa, Jumalanpalvelusten kirjassa on seuraa-
vanlainen ohje:

Esirukouksen yhteydessä tai ennen sitä ilmoitetaan kastetut, kuulutetut tai avioliiton solmineet ja kuolleet. Ilmoituksiin voidaan liittää musiikkia ja/tai symbolista toimintaa (esim. kynttilöiden sytytys). (2000, 27)

Jumalanpalvelusten kirja antaa siis kaksi tasavertaista toteutusvaihtoehtoa nimien ilmoittamiseen, muttei anna musiikin ja symbolisen toiminnan liittämistä koskevia tarkempia ohjeita. Oppaassa *Palvelkaa Herraa iloiten* (2009) eri nimien ilmoitustavat on esitetty kolmena vaihtoehtona, joista kahta ensimmäistä pidetään suositeltavimpana:

1. Nimet ja niihin liittyvät rukoukset (sekä musiikki ja/tai symbolinen toiminta) sijoitetaan osaksi esirukousta (ks. esirukousaiheita).
2. Nimet luetaan esirukouksen edellä, ja niihin liittyvät rukoukset sijoitetaan osaksi esirukousta.
3. Nimet ja niihin liittyvät rukoukset luetaan ensin, ja sen jälkeen seuraa erikseen yhteinen esirukous. (*Palvelkaa Herraa iloiten* 2009, 19.)

Kuten kolmannelta vaihtoehdosta näkyy, sekä nimet ja rukoukset voidaan edelleen lukea omana kokonaisuutenaan esirukouksen edellä vuoden 1968 käsikirjan tavoin (3. vaihtoehto), vaikka jo vuoden 1992 käsikirjakomitea on tähdentänyt, että esirukouksessa viitataan aiemmin ilmoitettuihin nimiin ja rukoillaan heidän puolestaan, eikä lueta erillistä rukousta nimiä luettaessa ennen esirukousta (*Jumalan kansan juhla* 1992, 109). Samoin komitea on suosittanut vuoden 1997 mietinnössään seuraavasti:

Ilmoitukset - - kuolleista voidaan lukea ennen esirukousta, mutta niihin kuuluvat rukoukset liitetään esirukoukseen. Nimet voidaan lukea myös esirukouksessa. (Perustelut 1997, 99.)

Palvelkaa Herra iloiten -oppaan esittämää toteutusvaihtoehtoa 1 ohjeistetaan seuraavasti: ”Kuolleiden ilmoittamisen yhteydessä aiemmin soitettu musiikki jää pois silloin, kun sekä nimet että rukous liitetään yhteiseen esirukoukseen” (*Jumalan kansan juhla* 1992, 109). Välimietinnöt tai Jumalanpalvelusten kirja eivät anna muita ohjeita kuolleiden kiitosmusiikin tai symbolisen toiminnan paikkaa muissa toteutustavoissa. Toteutuksessa on hyvä huomioida paikalliset perinteet siinä, luetaanko nimet rukouksen aikana vai sitä ennen, muistuttaa Yrjö Sariola.

Sama koskee Sariolan mielestä myös musiikkia ja symbolista toimintaa. (2001, 153.)

2.6 Kuolleen muistamisen teologisia perusteluita

Ilmoitukset kastetuista, kuulutetuista tai avioliiton solmineista sekä kuolleista katsotaan esirukousaiheiksi ja kutsuksi yhteiseen esirukoukseen, koska seurakuntalaiset ovat jäsentensä rinnalla ilossa ja surussa rukoillen heidän puolestaan (Palvelkaa Herraa iloiten 2009, 87). Seurakunnalle ilmoitettavat ”esirukousaiheet - - ovat osa seurakunnan diakonisen vastuun mukaista rukoustoimintaa” ja lisäävät ”esirukouksen konkreettisuutta” (Jumalan kansan juhla 1992, 109).

Pentti Lempiäisen (2004) mukaan kuolleiden muistamiseen on useita perusteluita. Poisnukkuneen muistaminen voidaan hänen mielestään nähdä useammasta näkökulmasta:

1. Jumalan armon ylistyksenä. Muistamiseen kuuluu kiitos Jumalan vainajille osoittamasta armosta sekä siitä, mitä seurakuntalaiset ovat edesmenneiden välityksellä saaneet.
2. Ylösnousemususkon ilmauksena. Kahdessa käsikirjan rukousvaihtoehdossa sanotaan: ”lohduta surevia ylösnousemuksen toivolla”.
3. Palvelevana esirukouksena. Tämä näkyy vainajan jättämisessä Jumalan käsiin ja rukouksina surevien omaisten puolesta.
4. Kehotuksena uskonkilvoitukseen.

Lempiäinen toteaa, että nämä neljä näkökohtaa tulevat Jumalanpalvelusten kirjassa (2000) esiin eri rukousvaihtoehtoina, mutta ”parempi olisi koettaa saada ne kaikki joka kerta mukaan” (Lempiäinen 2004, 243).

3 KUOLLEEN KIITOSMUSIIKKI RUKOUKSENA

3.1 Jumalanpalvelusmusiikin raamatullinen perusta

Raamatun kuvaukset musiikista ovat jumalanpalvelusmusiikin perusta. Raamatun tekstit osoittavat sen, että laulettu ja soitettu musiikki on ollut rukouksen ja inhimillisten tunteiden ilmaisumuoto jo Vanhan testamentin ajalla. Raamatusta siis löytyvät vahvat perusteet musiikin käyttöön rukouksen ilmaisukeinona myös kuolleiden kiitoksessa.

Vanhan testamentin kertomuksille on tyypillistä, että yksittäisen ihmisen tai kansan pelastuttua uhkaavista tilanteista kiitetään ja ylistetään Luojaa laulaen ja soittaen. Temppeleipalveluksessa on ollut laululla ja soitolla tärkeä sija.

Daavid ja temppeleipalveluksen johtajat määräsivät Asafin, Hermanin ja Jedutunin jälkeläisten tehtäväksi pyhässä hurmoksessa ylistää Jumalaa säestäen lauluaan lyyralla, harpulla, ja symbaaleilla. (1. Aik. 25:1).

Musiikin kautta tehtyä kiitosta ja ylistystä Jumalalle esiintyy mm. psalmissa: ”Ne, jotka kysyvät tahtoasi, iloitkoot ja riemuitkoot sinusta. Ne, jotka panevat toivonsa sinuun, saakoot aina sanoa: ’Suuri on Herra!’ ” (Ps. 40:17) (Sariola 2003, 14–15.)

Uudessa testamentissa on musiikkia koskevaa ainesta Vanhaa testamenttia vähemmän, sitä löytyy muun muassa kolossalais- ja efesolaiskirjeistä (Ef. 5:18–20), kantikumeista eli kiitosvirsistä sekä Ilmestyskirjasta. ”Runsaasti asukoon teissä Kristuksen sana; opettakaa ja neuvokaa toinen toistanne kaikessa viisaudessa, psalmeilla, kiitosvirsillä ja hengellisillä lauluilla, veisaten kiitollisesti Jumalalle sydämissänne” (Kol. 3:16). (Sariola 1986, 17–18.)

Raamatusta löytyy kertomus musiikin terapeuttisesta vaikutuksesta, jota Lutherkin korosti. Samuelin kirjan kertomuksessa mielenhäiriöinen ja masentunut Saul tuli Daavidin kutsumaksi rauhoittumaan ja virkistymään harpunsoitolla: ” - - silloin Saulin oli helpompi ja parempi olla, ja paha henki väistyi hänestä” (1. Sam. 16: 14–23). (Sariola 1986, 37.)

Jumalanpalvelusmusiikilla, myös kuolleiden kiitosmusiikilla, on myös eskatologinen ulottuvuus. Eskatologia tarkoittaa Vatasen (2003, 265) mukaan oppia viimeisistä tapahtumista. Uuden testamentin Ilmestyskirjassa on useita eskatologisia ja ”uutta virttä” (Sariola 1986, 18) koskevia tekstejä, jotka kertovat taivaallisen ja maanpäällisen seurakunnan jumalanpalveluksen välisestä suhteesta. Musiikki on niissä aina keskeisenä elementtinä. Ylistyslaulunsa täällä virittävän ja taivaassa jumalanpalvelustaan viettävän seurakunnan välillä on näin läheinen yhteys. (Sariola 1986, 91–93).

Luther rinnastaa musiikin ja Jumalan ilmoituksen läheisesti toisiinsa, sillä ne molemmat ovat korvin kuultavia asioita. Täytyy kuitenkin muistaa, ettei musiikki ole sanan ja sakramentin tapainen armonväline. (Sariola 1986, 57–58.) Musiikin ja evankeliumin sukulaisuuteen perustuen musiikkia voidaan käyttää jumalanpalveluksessa yhtä hyvin rukouksena kuin puhuttua sanaa.

3.2 Kuolleen kiitosmusiikki osana rukousta ja dialogisuutta

Evangelis-luterilainen jumalanpalvelus on Jumalan ja seurakunnan kahdensuuntaista palvelusta, dialogia, mikä ilmenee mm. rukouksessa. Seurakuntalaisen palvelus Jumalalle voi olla rukousta sanana, musiikkina tai vaikkapa symbolisena tekona kuten kynttilän sytytyksenä. Seurakuntalainen siis muistaa jumalanpalveluksessa Jeesuksen sovituskoulemaa ja ylösnousemista monin eri tavoin. Jumala ottaa vastaan seurakunnan rukouksen, tunnustuksen ja ylistyksen. (Jumalan kansan juhla 1992, 34; Kotila 2004, 35–37.)

Rukous on yksi jumalanpalveluselämän keskeisimmistä elementeistä; oikeastaan koko jumalanpalvelus toimitetaan rukouksen hengessä (Jumalan kansan juhla 1992, 49). Seurakunnalta nousevassa rukouksessa ilmaistaan Jumalalle inhimillisiä kokemuksia kuten ikävää, kaipausta, ahdistusta, kiitollisuutta ja toivoa (Kotila 2004, 37). Rukousta voidaan ilmaista monella tavalla. Sanallisesti tuotetun rukouksen rinnalla sanaton rukoushiljaisuus ja musiikki sopivat rukousilmaisuksi yhtäläillä. Ihmisen ja Jumalan välinen dialogi toteutuu siis useassa eri muodossa.

Jumalanpalveluksen yhteinen esirukous pohjautuu Raamatun kehotukseen: *”Kehotan ennen kaikkea anomaan, rukoilemaan, pitämään esirukouksia ja kiittämään kaikkien ihmisten puolesta, kuninkaiden ja kaikkien vallanpitäjien puolesta”* (1. Tim. 2:1-2) (Palvelkaa Herraa iloiten 2009, 18). Esirukouksessa ilmenee eräs koko jumalanpalveluksen keskeinen tavoite. Seurakunta toteuttaa kristittyjen yleistä pappeutta (ks. Jumalan kansan juhla 1992, 60) ja kultaista sääntöä. Kristitty seurakunta asettuu lähimmäisen paikalle, ottaa koko maailman ihmisten hädän, ilot ja huolet kantaakseen ja vie ne Jumalan eteen. Siten seurakunta hoitaa tehtävänsä kaikkien yhteisten asioiden esillä pitäjänä ja kaikkien ihmisten puolestapuhujana. (Jumalan kansan juhla 1992, 109; Palvelkaa Herraa iloiten 2009, 18–19.)

Kuolleiden muistaminen ja rukoileminen surevien omaisten puolesta on osa suurta rukousuhria, joka käytännössä toteutuu rukouksissa, ylistyksissä ja virsilaulussa. Voidaan ymmärtää, että kuolleen kiitosmusiikki on osa kultaisen säännön ja yleisen pappeuden toteutumaa, jossa musiikin toteuttaja palvelee seurakuntaa ja seurakunta toteuttaa yleisen pappeuden virkaa osallistumalla tilanteeseen ja elämällä siinä tilanteessa (Jumalan kansan juhla 1992, 37, 60).

Kuolleiden kiitosmusiikki palvelee seurakuntalaista monella tapaa. Musiikki toimii väylänä seurakuntalaisen ja Jumalayhteyden välillä eli tukee jumalanpalveluksen dialogiluonnetta. Se auttaa seurakuntalaista pääsemään esirukoukseen ja antaa tilaa seurakuntalaisen omalle rukousmietiskelylle. Omaiset voivat kokea Jumalan lohdutusta ja seurakuntalaisten huolenpitoa heille omistetun rukousmusiikin aikana. Parhaimmillaan kuolleen kiitosmusiikki palvelee seurakuntalaista siinä, että nämä kaikki tulevat todeksi.

3.3 Kuolleiden kiitosmusiikin valinnan peruskysymyksiä

Kuolleiden kiitosmusiikin valinnan kannalta ratkaisevaa on, että pidetään mielessä jumalanpalvelusmusiikin teologiset periaatteet. Arvioitaessa musiikin soveltuvuutta jumalanpalvelukseen voidaan käyttää kolmea kriteeriä, joita alakysymykset tarkentavat. Kysymykset pohjautuvat Helenelundin ja Mäntyrannan (2003, 304–310) laatimiin kysymyksiin, jotka koskevat kirkollisten toimitusten musiikin valintaa. Lähdeartikkelin kysymyksiä on tässä sovellettu sopimaan kuolleiden kiitosmusiikkivalintaan. Tyhjentäviä vastauksia ei ole tarkoituksenmukaista pyrkiä antamaan, vaan kiitosmusiikin valintaa voidaan pohtia seuraavien peruskysymysten kautta.

1. *Liturginen kriteeri: sopiiko musiikki liturgiaan?*
  - a. Mikä on kuolleiden kiitosmusiikin tehtävä?
  - b. Miten musiikki toimii esirukoukskontekstissa ja liturgisessa tehtävässään?
2. *Musiikillinen kriteeri: onko musiikki hyvää?*
  - a. Onko musiikin laatu riittävän korkea?
  - b. Voiko musiikin toteuttaa niin, että sekä musiikilliset että liturgiset vaatimukset täyttyvät?
3. *Pastoraalinen kriteeri: onko musiikki osallistuvan seurakuntalaisen kannalta sopivaa?*
  - a. Sopiiko musiikki toimitukseen osallistuvien ihmisten elämäntilanteeseen?
  - b. Miten musiikki tukee jumalanpalveluksen sanallista sanomaa ja seurakunnan rukousta ja ylistystä?

1a. *Mikä on kuolleiden kiitosmusiikin tehtävä?*

1b. *Miten musiikki toimii esirukoukskontekstissa ja liturgisessa tehtävässään?*

Musiikki ilmentää uskon tunnustamista ja esirukousta avarammin kuin pelkkä verbaalisti ilmaistu rukous (Sariola 1986, 101). Musiikin tehtävä on palvella seurakuntalaista soivana sanana ja vahvistaa sitä rukouksen ja mietiskelyn ilmapiiriä, jossa elävän Jumalan kohtaaminen tulee mahdolliseksi. Tuomo Mannermaa on sanonut: ”- - musiikki on kieltä, jossa Jumala erityisellä tavalla tulee lähelle ihmistä.” (Vatanen 2003, 120.)

Vuonna 1998 alkanut kirkkokäsikirjan uudistus sisälsi viestin, että musiikki ei ole vain ulkokohtainen lisä jumalanpalveluksen varsinaiseen sisältöön, vaan olennainen osa sitä (Sariola 2003, 13). Toteutettiinpa musiikki miten tahansa, on sen aina oltava kyseisen osan liturgisen funktion mukaista. (Valtasaari 2003, 361–362). ”Musiikin ei tulisi koskaan olla vain tunteiden kuvailua tai jonkinlainen ohjelman täyte, vaan kiinteä osa kokonaisuutta.” (Helenelund & Mäntyranta 2003, 202) Jumalanpalvelusmusiikki ei siis koskaan ole pelkkää rituaalia, vaan se on kaikissa toteutusmuodoissaan yksi tapa rukoilla.

Esirukouksen aikana toteutettavan musiikin tulisi olla rukoustilannetta ja -luonnetta ilmentävää. Tehdäkseen valintoja kuolleiden kiitosmusiikkiin liittyen kanttori altistuu väistämättä monille messun peruskysymyksille (ks. Valtasaari 2003, 359): Mikä on messu? Mitä siinä tapahtuu? Mitä messun esirukous ja kuolleiden kiitos merkitsee? Mitä kuolleen kiitosmusiikki merkitsee läsnä olevalle seurakunnalle ja sureville omaisille?

2a. *Onko musiikin laatu riittävän korkea?*

2b. *Voiko musiikin toteuttaa niin, että sekä musiikilliset että liturgiset vaatimukset täyttyvät?*

Musiikin laatutason objektiivinen määrittely on vaikeaa. Voidaan esimerkiksi kysyä, miten musiikin melodia, harmonia ja rytmi yhdistyvät toisiinsa ja mahdollisiin sanoihin. Musiikkivalinnan pastoraalinen (lat. pastor, paimen) eli sielunhoidollinen puoli nousee tässä kohtaa voimakkaasti esille – voivatko seurakunta-

laiset musiikin avulla ilmaista rukouksensa ja tunteensa? ”Auttaako musiikki heitä tuntemaan Jumalan läsnäolon ja huolenpidon?” (Helenelund ym. 2003, 307–308.)

Tärkeä mutta moniulotteinen kysymys musiikkivalintaa tehtäessä on sopivuus ja vaikutus kokonaisuuteen. Tyyllilliseen yhtenäisyyteen ja eheyteen on pääasiallisesti pyrittävä. Ongelmallisiksi saattavat koitua maalliset laulut ja muu musiikki, jotka saattavat rikkoa jumalanpalveluksen sisäistä eheyttä. (Helenelund & Mäntyranta 2003, 306–307.) Toisaalta voidaan pohtia, voidaanko erottelua maallisen ja hengellisen musiikin välillä tehdä (Sariola 1986, 19). Voidaanko musiikkia integroida rukoukseen niin, että seurakuntalaiselle välittyy sanoma Jumalan läsnäolosta vai jääkö se pelkäksi musiikkiesitykseksi, joka katkaisee jumalanpalveluksen liturgisen kulun? (Helenelund & Mäntyranta 2003, 306–307.)

3a. Sopiiko musiikki toimitukseen osallistuvien ihmisten elämäntilanteeseen?

3b. Miten musiikki tukee jumalanpalveluksen sanallista sanomaa ja seurakunnan rukousta ja ylistystä?

”Ihmiset toivovat tärkeissä elämäntilanteissa heille merkityksellistä musiikkia. Tuttu ja toivottu musiikki puhuttelee ihmistä usein parhaiten” (Kirkollisten toimistusten opas 2009, 19). Tutun musiikin avulla tilanteesta saattaa tulla myönteinen ja lohdullinen kokemus. On kuitenkin olemassa se vaara, että toivottu musiikki peittää rukouksen pyhän luonteen niin, että hetkestä tulee vain tunteellinen muistohetki (Helenelund & Mäntyranta 2003, 307–309).

On huomioitava myös ihmisen yksityinen elämäntilanne sekä koko kuloistakin yhteisöä ja tilannetta koskevat tunnot ja kokemukset. Musiikin keinoin on mahdollista korostaa sisältöön liittyviä sävyjä ja ilmentää näin esimerkiksi eri pastoraalisia painotuksia (esim. surua, kaipausta, lohdutusta tai turvallisuutta)” (Perustelut 2001, 12.)

Meditatiivinen, mietiskelyä ja hiljaisuutta tukeva musiikki edistää omalta osaltaan rukouksen ilmapiiriä. Sariola toteaa musiikin meditatiivisuudesta (1986, 61):

Viime aikoina on - - alettu huomata meditaation suuri merkitys sekä ihmisen mielenterveydelle että hänen hengelliselle kasvulleen. Musiikilla on oma myönteinen osuutensa erilaisten meditaatiotapojen toteutuksessa. (1986, 61)

”Musiikin avulla punoutuvat yhteen avunpyyntö, ylistys ja Jumalan tekojen julistaminen. Samalla musiikki on ihmisen mielen syvien tunteiden – ilon, surun ja yhteyden kokemisen – kieli ja tulkki” (Perustelut 2001, 12).

On tärkeää huomioida, että Jumalan ilmoitus on monipuolisesti esillä, samoin kuin se, että etsitään aitoja ilmaisumuotoja seurakunnan rukoukselle, kiitokselle ja ylistykselle. Näiden ajatusten tulisi säädellä kaikkea kirkollisia tilanteita koskevaa musiikillista suunnittelua ja toteuttamista. (Perustelut 2001, 12.)

4 KUOLLEEN KIITOSMUSIIKIN TOTEUTUS OULUN JA TURUN TUOMIOKIRKON JUMALANPALVELUKSISSA

Työn tutkimusosan tarkoituksena oli kartoittaa kuolleiden kiitosmusiikin toteutus-
tapoja Oulun ja Turun tuomiokirkkoseurakunnissa vuosina 2011–2012. Aineis-
ton keräämisen aikaväli oli helmi-maaliskuu 2012. Tutkimusaineisto kerättiin ko-
konaisuudessaan www.virtuaalikirkko.fi-palvelusta yhteensä 48 jumalanpalve-
luksesta. Virtuaalikirkko on evankelis-luterilaisten kirkkojen internetlähetyskana-
va. Palvelu tarjoaa suorina lähetyksinä jumalanpalveluksia ja musiikitapahtu-
mia. Videoarkistoihin on tallennettu aiemmin lähetettyjä tapahtumia, mm. juma-
lanpalveluksia. Tämän työn aineisto koottiin kokonaan seuraamalla jumalanpal-
velustallenteita. (Virtuaalikirkko.fi, hakupäivä 20.4.2012.)

Ensisijainen tavoite oli selvittää kuolleen kiitosmusiikin toteuttamiseen ja sisäl-
töön liittyviä käytäntöjä. Työssä tarkastellaan kiitosmusiikin toteutusten moni-
puolisuutta, käytettyjä kokoonpanoja suhteessa messun musiikkiavustajiin. Kii-
tosmusiikin sisällöllisessä tarkastelussa keskitytään siihen, millaista musiikkia
suositaan eniten ja toistuuko käytetyssä toteutuksessa jokin ilmiö tai elementti.
Yksi tarkoitus oli myös peilata kuolleen kiitoksen toteutumista käsikirjojen oh-
jeistuksiin. Alkuperäinen suunnitelma oli kerätä aineistoa myös Yle Radio 1:n ja
TV:n jumalanpalveluslähetyksistä, mutta päädyin sulkemaan ne tutkimuksen
ulkopuolelle selkeyden ja resurssikysymysten vuoksi.

4.1 Perustietoa tutkittavista seurakunnista

Tutkittavat seurakunnat ovat suuria kaupunkiseurakuntia, joissa jäsenmäärät
ovat lähelle samansuuruiset (ks. taulukko 1). Turun tuomiokirkkoseurakunta on
osa Turun ja Kaarinan seurakuntayhtymää, ja Oulun tuomiokirkkoseurakunta
kuuluu Oulun seurakuntayhtymään. Molemmissa seurakunnissa on kolme kant-
torin virkaa (Työntekijät, hakupäivä 19.4.2012; Tuomiokirkkoseurakunnan työn-
tekijät 2009, hakupäivä 19.4.2012). Kuolleiden määrä on Turun tuomiokirkko-
seurakunnassa hiukan Oulua suurempi sekä lukumääräisesti, että suhteessa
seurakunnan jäsenmäärään (Taulukko 1).

TAULUKKO 1. Oulun ja Turun tuomiokirkkoseurakuntien ja seurakuntayhtymien jäsenmäärät ja kuolleet vuonna 2011

Tuomiokirkko-seurakunta	Seurakuntia yhtymässä (kpl)	Jäsenet Srk-yhtymässä	Jäsenet Tuomiokko-srk	Kuolleet 2011 Tuomiokko-srk
Oulu ¹⁵	4	113 432	15 657	161
Turku ¹⁶	10	150 398	13 304	199

(Taulukon jäsenmäärät, tilanne 31.12.2011)

Turun tuomiokirkkoseurakunnassa ei ole tuomiokirkkoa koskevaa voimassa olevaa kuorisääntöä. Kuorisääntö on kirkkokohtainen ohje, joka koskee jumalanpalveluksen toteuttamista. Tuomiorovasti Heimo Rinteen mukaan kuolleen kiitos toteutetaan pääsääntöisesti käsikirjan mukaisesti, yleensä esirukouksen yhteydessä (Rinne, 19.4.2012, sähköpostiviesti). Oulun tuomiokirkkoseurakunnan kuorisäännössä ei ole ohjeistusta kuolleen kiitokseen eikä juuri esirukoukseenkaan (Sivula, 20.4.2012, sähköpostiviesti).

Taustatiedoksi selvitettiin, opastetaanko omaisia osallistumaan kuolleen kiitokseen. Oulun ja Turun seurakuntayhtymien sivuilta löytyvistä tai Suomen ev.-lut. kirkon internet-sivuston (evl.fi) omaisille suunnatuissa hautausoppaissa ei löydy tietoa tai mainintaa kuolleen kiitoksen tavasta, vaikka niissä käsitellään muita hautausjärjestelyasioita laajastikin (ks. Läheisen kuoltua 2010, hakupäivä 30.4.2012; Hautausopas 2009, hakupäivä 30.4.2012; Suomen ev. lut. kirkko. Muistilista hautajaisia järjestävälle, hakupäivä 30.4.2012). Työn puitteissa ei kuitenkaan otettu selvää, onko seurakunnan työntekijöillä tapana ottaa kuolleen kiitoksen tapa esille suullisesti esimerkiksi toimituskeskusteluissa.

¹⁵ Seurakuntia yhtymässä (Faktoja Oulun seurakuntayhtymästä (2011), hakupäivä 19.4.2012). Yhtymän ja tuomiokirkkoseurakunnan jäsenmäärät ja kuolleet (Tilasto 2011, hakupäivä 19.4.2012).

¹⁶ Seurakuntia yhtymässä (Turun ja Kaarinan seurakuntayhtymä 2009, hakupäivä 19.4.2012). Yhtymän ja tuomiokirkkoseurakunnan jäsenmäärät (Väkiluku 1990–2011, 2009, hakupäivä 19.4.2012). Kuolleet 2011 (Anttila, 19.4.2012, sähköpostiviesti)

4.2 Tutkimusaineiston kokoaminen

Tutkimustapauksia on kerätty yhteensä virtuaalikirkon 48 jumalanpalvelustallenteesta Oulun ja Turun tuomiokirkkoseurakuntien pääjumalanpalveluksista ajalta 1.5.2011–25.3.2012. Otanta jaettiin niin, että molemmista seurakunnista otettiin 24 palvelusta sekä siten, että kootuksi tuli 12 kappaletta vuodelta 2011 ja 12 vuodelta 2012 (taulukko 2).

Tutkittava aineisto pyrittiin valitsemaan mahdollisimman tasaisesti eri kalenterikuukausilta, ettei mikään ajanjakso, kuten kesäloma-aika, painottunut liikaa. Virtuaalikirkon tallenteita oli saatavilla Oulusta toukokuusta 2011 ja Turusta elokuusta 2011 alkaen. Vuoden 2012 otanta on tammi-maaliskuun ajalta opinnäytetyön ajoittumisen vuoksi (taulukko 2). Alkuvuosi on painottunut siksi eniten, kun taas huhtikuulta ja joulukuulta ei tullut mukaan tutkimusjumalanpalveluksia.

TAULUKKO 2. Tutkittavien jumalanpalvelusten ajoitus eri kalenterikuukausille

		Oulu 2011		Oulu 2012		Turku 2011		Turku2012		Yhteensä	
Messut	Sanajp:t	11	1	9	3	10	2	12	-	42	6
Hylätyt *)		4		-		-		1			
Tammi				4				5		9	
Helmi				4				3		7	
Maalis				4				4		8	
Huhti											
Touko		2								2	
Kesä		2								2	
Heinä		2								2	
Elo		2				3				5	
Syys		2				4				6	
Loka		2				4				6	
Marras						1				1	
Joulu											
Yhteensä		12		12		12		12		48	

*) jumalanpalveluksessa ei poisnukkuneita seurakuntalaisia

Ilmoitettavia vainajia ei ollut viidessä jumalanpalveluksessa, näin ollen kuolleiden kiitosmusiikkiakaan ei niissä soitettu. Vaikka se on luonnollinen osa juma-

lanpalveluselämää, suljettiin tapaukset tutkittavan aineiston ulkopuolelle, sillä ne ovat tutkimuksen keruun kannalta merkityksettömiä (ks. taulukko 2, hylätyt). Muita kriteereitä kerättävälle tutkimusaineistolle ei asetettu.

Tutkimusaineistoon on kerätty havaintoja siinä määrin kuin se videotallenteiden kautta on ollut mahdollista. Turun tuomiokirkon jumalanpalvelustallenteista ei videonäkymästä voinut saada selville kuolleiden kiitosmusiikin toteuttajaa, kun taas Oulun lähetyksissä taas näkyivät melkein poikkeuksetta kiitosmusiikin toteuttajat. Turun jumalanpalvelusten esilaulajan osallistuminen kuolleen kiitosmusiikin lauluun voitiin päätellä kuulokuvasta. Muita musiikkiavustajia oli helppompaa havainnoida Oulun kuin Turun lähetyksistä yksityiskohtaisempien videokuvien ansiosta.

Havaintoja kirjatessa huomioitiin mahdollisuuksien mukaan messun kanttorien lukumäärä, muut musiikkiavustajat sekä ilmoitettavien vainajien ikä. Myös muita messun toteuttamiseen liittyviä seikkoja, joiden ajateltiin liittyvän kuolleiden kiitosmusiikin toteuttamiseen, huomioitiin jonkin verran. Sellaisia olivat esimerkiksi esirukouksen lukija ja lukupaikka sekä symboliset eleet.

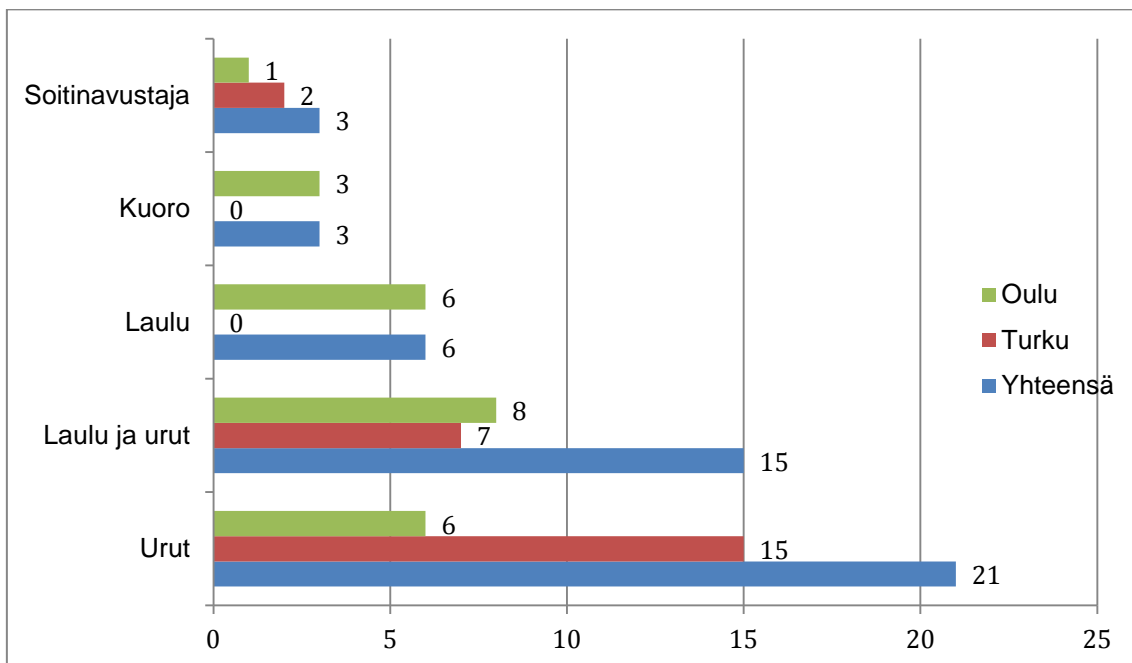
Kuolleen kiitosmusiikki on nimetty, mikäli se on ollut tunnistettavissa. Puutteena tutkimustuloksissa on se, että musiikkiteosta ei aina tunnettu nimeltä ja varsinkin urkumusiikista ei aina voitu päätellä, onko se improvisoitua, sävellettyä vai sovitettua musiikkia. Useiden teosten alkuperä jäikin selvittämättä rajallisen aikataulun takia. Tutkimustuloksissa saattaa olla epätarkkuutta myös musiikkiavustajien suhteen, vaikka kaikista tallenteista tarkastettiin vähintään vastausmusiikin toteutus. Musiikkiavustajia tarkkailtiin myös ehtoollismusiikin osalta, sekä saarnan jälkeisen musiikin osalta, joka näytti olevan vain Turun tapa. Musiikkimateriaali on kuitenkin edellä mainitut rajoitukset ja puutteet huomioon ottaen listattu taulukoiksi 3 ja 4.

Tutkimustulosten tarkastelu lähtee siitä oletuksesta, että messu ja sanajumalanpalvelus eivät poikkea toisistaan kuolleiden kiitoksen toteuttamisen osalta. Sanajumalanpalveluksia on mukana yhteensä kuusi kappaletta 48:sta (liite 1).

5 TULOKSET JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää kuolleiden kiitosmusiikin toteutustapoja ja käytettyä materiaalia Oulun ja Turun tuomiokirkkoseurakuntien pääjumalanpalveluksissa vuosina 2011–2012. Kiitosmusiikin toteutuksen kokoonpano suhteessa koko messun musiikkiavustajiin ja käytetty musiikkimateriaali olivat ensisijaisesti tutkittavia asioita.

Sekä Oulun että Turun tutkittavissa sunnuntain pääjumalanpalveluksessa oli paikalla pääsääntöisesti kaksi kanttoria, toinen urkurin ja toinen esilaulajan tehtävässä. Vain yhdessä jumalanpalveluksessa (O1-01) musiikista vastasi ainoastaan yksi kanttori. Tuolloin toteutustapana oli urkumusiikki. Kuvioista 1 käyvät ilmi kuolleiden kiitosmusiikin toteutustapa jumalanpalveluskohtaisesti Oulun ja Turun tuomiokirkkoseurakunnissa koko tutkimusaikana. Jakauma urku-, laulu-, kuoro- ja soitinmusiikin välillä on seuraava 48 jumalanpalveluksen otannassa:

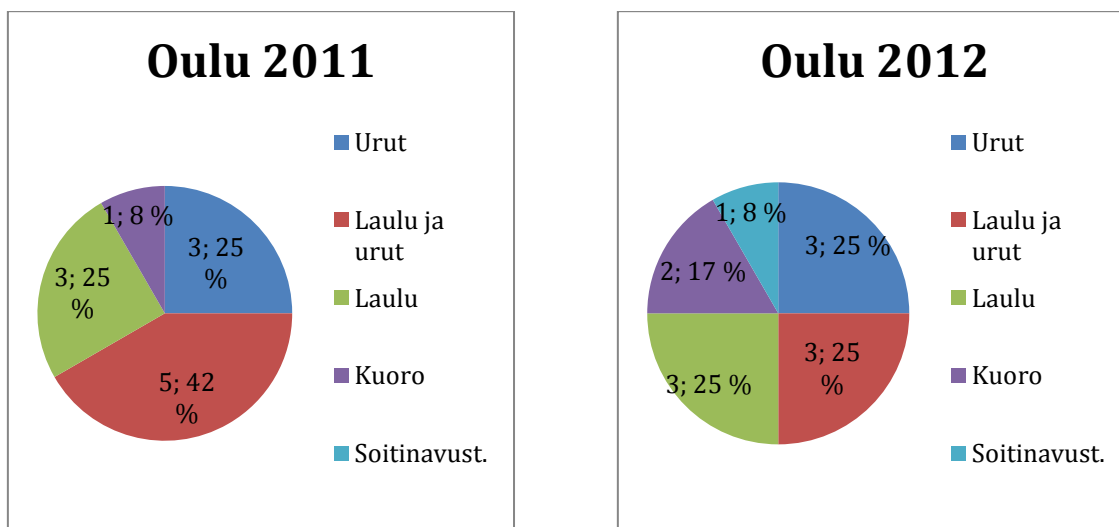
KUVIO 1. Kuolleiden kiitosmusiikin toteutus Oulussa ja Turussa 2011–2012

Kuviossa 1 näkyvät myös muiden soitinavustajien ja kuorojen vähäinen käyttö kuolleen kiitosmusiikissa (3/48). Kuolleen kiitosmusiikki toteutettiin lähes poikkeuksetta yhden tai kahden kanttorin voimin, ja mukana olleet musiikkiavustajat olivat käytössä muissa messunkohdissa.

Kuviosta 1 käy selvästi ilmi, että Oulun ja Turun tuloksia yhdessä tarkasteltuna urut (21/48) ja laulaminen urkusäestyksellä (15/48) näyttivät olevan selvästi suosituimmat kuolleen kiitosmusiikin toteutustavat.

Turun ja Oulun toteutukset poikkesivat toisistaan. Tutkimustuloksissa Turun tuomiokirkossa kiitosmusiikkia toteutetaan lähinnä kahdella eri tavalla: urkumusiikkina tai urkusäestyksellisenä lauluna. Vahvasta Turun urkupainotteisuudesta kertoo, että sitä käytettiin soolosoittimena peräti 15/24 jumalanpalveluksesta. Oulussa toteutus erilaisten kokoonpanojen välillä oli tasaisempaa. Ainoastaan Oulussa olivat käytössä laulu ilman säestystä ja kuoromusiikki, Turun aineistossa niitä ei esiintynyt kertaakaan. Toisaalta Turussa oli kahdesti soitinavustaja toteuttamassa kuolleen kiitosmusiikkia, kun taas Oulussa vain yhden kerran. Kaiken kaikkiaan Oulussa käytettiin kuitenkin erilaisia kokoonpanoja Turua monipuolisemmin kuolleen kiitoksena.

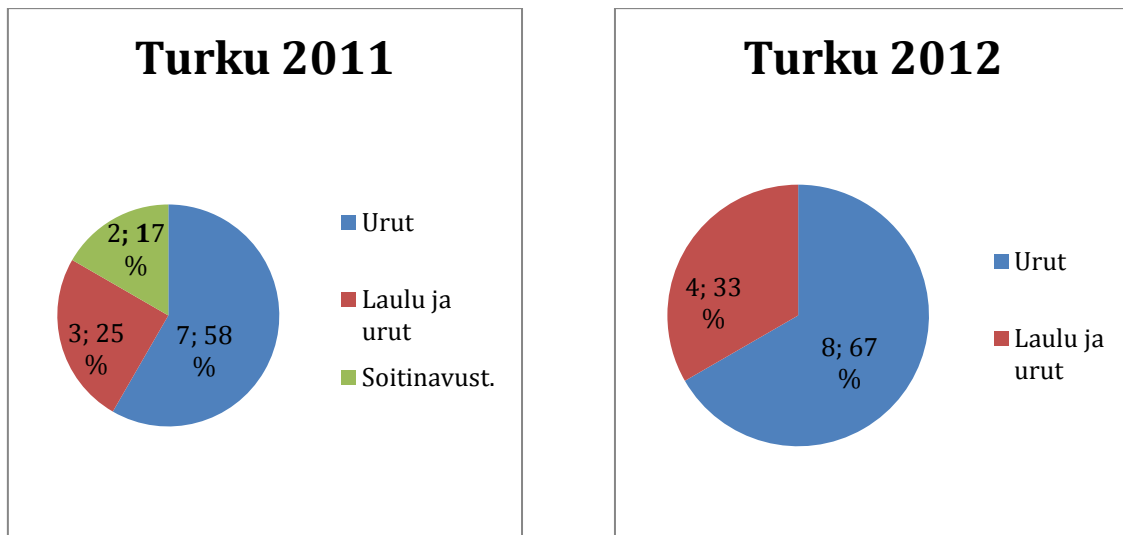
5.1 Kuolleiden kiitosmusiikin toteutus seurakuntakohtaisesti

KUVIO 2. Kuolleen kiitosmusiikin toteutustapojen jakauma Oulussa

Oulussa kolme suosituinta kuolleen kiitosmusiikin toteutustapaa molempina vuosina olivat laulumusiikki, joko urkusäestyksellä tai ilman, kuten kuvio 2 osoittaa. Melkein yhtä suosituksi nousi urkumusiikki. Muita musiikkiavustajia (kuoro tai soitinavustaja) oli paikalla vuoden 2011 jumalanpalveluksista vain kahdessa (O1-04, O1-12), kun taas vuonna 2012 kuudessa (O2-02, O2-06, O2-08, O2-09, O2-10, O2-12). Aineiston perusteella vuonna 2012 kuoroavustaminen oli Oulun jumalanpalveluksissa suosittua (6/12), joista kahdessa se avusti myös kuolleiden kiitosmusiikissa (liite 2).

Molempina vuosina laulua ilman säestystä käytettiin kolme kertaa eli yhteensä kuudesti. Noissa kaikissa jumalanpalveluksissa oli mukana toinenkin kanttori. Kyseisissä vuoden 2011 jumalanpalveluksissa ei ollut muita musiikkiavustajia, mutta vuoden 2012 yhdessä oli mukana myös kuoro (O2-06). Laulu ja urut olivat toteutustapana viidessä vuoden 2011 jumalanpalveluksista, joista vain yhdessä oli paikalla myös muu musiikkiavustaja (O1-04). Tutkimuksen perusteella näyttää siis siltä, että Oulussa kuolleiden kiitosta toteutetaan mieluusti kahden kanttorin voimin erityisesti silloin, kun jumalanpalveluksessa ei ole käytettävissä muita avustajia (ks. liite 2). Tämä ratkaisu elävöittää ja rikastuttaa jumalanpalvelusmusiikkia.

KUVIO 3. Kuolleen kiitosmusiikin toteutustapojen jakauma Turussa

Turun jumalanpalveluksissa kuolleen kiitosmusiikin toteutus on tutkimuksen perusteella selkeästi painottunut urkumusiikkiin, ja toiseksi eniten käytettiin laulua urkusäestyksellä. Urkumusiikki oli käytössä 15 jumalanpalveluksessa 24:stä. Kuviosta 3 näkyy, että seitsemässä tapauksessa käytössä oli urkusäestyksellinen laulu ja kahdessa muu soitinavustus (T1-03 ja T1-12).

Turussa oli kaikkiaan käytetty runsaasti muita musiikkiavustajia: vuonna 2011 jokaiseen 12 tutkimusjumalanpalvelukseen ja vuonna 2012 kahdeksaan tutkimusjumalanpalvelukseen osallistui yksi tai useampia musiikkiavustajia (liite 2). Niistä viidestätoista jumalanpalveluksesta, joissa kuolleen kiitoksena kuultiin urkumusiikkia, kolmessatoista olisi ollut paikalla muu musiikkiavustaja, seitsemässä kuoroavustaja ja kuudessa muu soitinavustaja tai -ryhmä. Vaikutti siltä, että suosituimmat avustajien messunosat olivat muun muassa vastausmusiikki ja saarnan päätösmusiikki (liite 2).

Vuoden 2012 jumalanpalveluksista neljä toteutettiin ilman musiikkiavustajaa tai avustajia. Kahdessa niistä kuolleen kiitosmusiikkia toteutettiin uruilla (T2-06 ja T2-12) ja kahdessa taas kahden kanttorin kesken urkusäestyksellisellä laululla (T2-05, T2-07).

Kuorot musiikkiavustajina olivat Turun jumalanpalveluksissa runsasta. Vuonna 2011 kuoro oli paikalla kuudessa ja 2012 viidessä jumalanpalveluksessa eli lähes puolessa kaikista Turun jumalanpalveluksista. Niitä ei käytetty ollenkaan kuolleen kiitosmusiikin toteutuksessa.

Yhtä tai useampaa soitinavustajaa taas käytettiin vuonna 2011 kahdeksassa ja 2012 kolmessa jumalanpalveluksessa, joista kahdessa avustaja osallistui kuolleen kiitosmusiikkiin (T1-03, T1-12). Ensimmäisessä oli kysymys muutenkin erityisestä jumalanpalveluksesta, kansanlaulukirkosta (T1-03), jossa kuolleiden kiitosmusiikki toteutettiin viuluduetolla. Kyseisessä kirkonmenossa kansanmusiikkiyhtye vastasi koko musiikista. Kiitosmusiikkia leimasi kansanmusiikkityyli, mutta oli rukoustunnelmaan sopiva. Toisessa tapauksessa (T1-12) oboisti soitti urkusäestyksellisen barokkisonaatin hitaan osan. Viulut ja oboe olivat mukana jumalanpalvelusten muissakin osissa. Käytettävissä olevaan resurssiin nähden kuolleen kiitosmusiikki näyttää toteutuneen yksipuolisesti.

Yhdessä messuista (T1-01) oli mukana jousiyhtye, kuoro ja laulusolisti, mutta kuolleen kiitoksessa oli päädytty urkumusiikkitoteutukseen. Koska kyseinen messu oli rakennettu suuren kirkkomusiikkiteoksen ympärille, urkumusiikki oli saatettu valita siihen vaihtelun vuoksi.

5.2 Kuolleiden ilmoittamisen käytännöt jumalanpalveluksissa

Molemmissa kirkoissa toteutuivat kastettujen, avioliittoon kuulutettujen tai vihittyjen sekä kuolleiden ilmoittaminen kirkkokäsikirjaohjeiden mukaisesti. Liite 1 osoittaa, että valtaosassa kaikista jumalanpalveluksista nimien ilmoittaminen tapahtui yhteisen esirukouksen aikana, useimmiten sen alkuosassa. Oulussa oli aina tämä käytäntö, kun taas Turussa yhteensä neljässä jumalanpalveluksessa (T1-03, T1-10, T2-03, T2-10) luettiin ilmoitettavien nimet ennen esirukouksen alkua. Luvussa 2.5 esitellyistä kolmesta toteutusvaihtoehdosta (Palvelkaa Herraa iloiten 2009, 19) ensimmäistä esiintyi siis eniten, 44 kertaa, kun taas vaihtoehtoa 2 oli noudatettu Turussa neljästi. Kolmatta vaihtoehtoa, jossa nimet ja nii-

hin liittyvät rukoukset olisivat erotettu yhteisestä esirukouksesta, ei esiintynyt Oulussa tai Turussa kertaakaan (ks. luku 2.5).

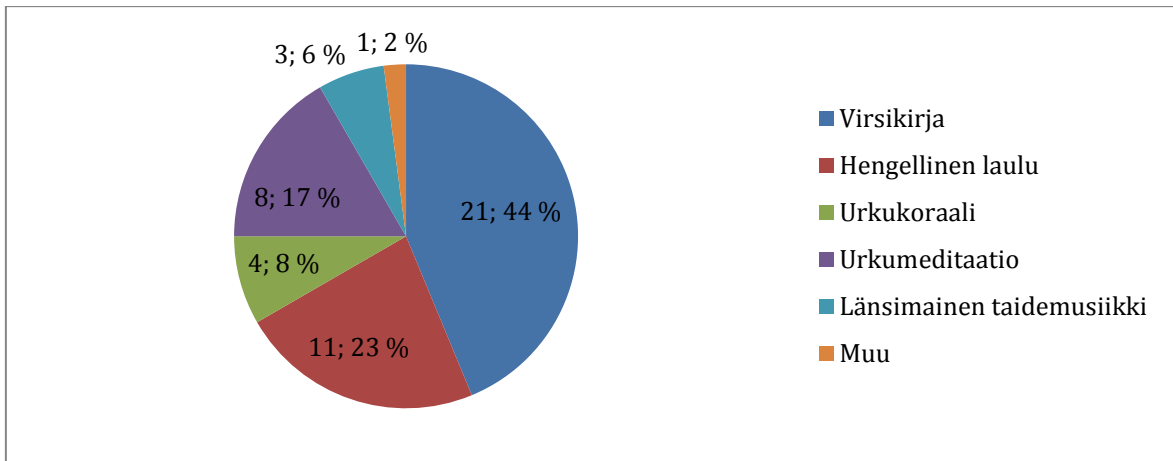
Musiikki soitettiin kaikissa jumalanpalveluksissa heti nimien lukemisen jälkeen. Oulun ja Turun tuomiokirkkoseurakunnissa oli kauttaaltaan tapana ilmoittaa vainajan nimen lisäksi ikä. Tutkimusaineistoa kerätessä ilmoitettavissa poisnukkuneissa ei havaittu yhtään lasta, nuorta tai nuorta aikuista, joten aineiston perusteella ei voitu tarkastella musiikin valintaa suhteessa ikään. Poisnukkuneiden seurakuntalaisten sukupuolella ei näytä olleen vaikutusta musiikin valintaan siinä näkökulmasta, että ilmoitettavista seurakuntalaisista kaikki ovat vain toista sukupuolta.

Molemmissa seurakunnissa esirukouksen lukijana toimi yleensä avustava pappi. Ilmoitettavat nimet sekä esirukous luettiin vasemmasta lukupulpetista.

Symbolinen toiminta oli kaikissa tutkittavissa jumalanpalveluksissa esillä kynttilöiden sytyttämisenä, kellojen soittoa ei tutkimuksessa esiintynyt. Oulun ja Turun kynttilän sytyttämisen käytännöt olivat vakiintuneet ja keskenään erilaiset: Oulussa sytytettiin aina jokaista vainajaa kohden valkoinen pieni kynttilä, ja Turussa käytettiin yhtä suurta rukouskynttilää. Molemmissa kirkoissa kynttilä tai kynttilät oli sijoitettu lukupulpetin läheisyyteen. Kynttilän sytytys ajoittui Oulussa nimen lukemiseen, kun taas Turussa yleistä oli sytyttää se vasta kiitosmusiikin alettua. Yhdessä jumalanpalveluksessa (T1-04) musiikin alettua sytytettiin läheisynttelikköön yksi kynttilä toisten joukkoon.

5.3 Kuolleen kiitosmusiikkina käytetty materiaali

Virret ja hengelliset laulut ovat kuolleen kiitosmusiikin toteutusmateriaalina käytetyimmät. Kuvio 4 osoittaa myös, että kolmanneksi yltää urkumeditaatiomusiikin käyttö. Meditaatioluonnetta toki sisälsivät myös esimerkiksi virsisävelmän pohjalta tehdyt improvisaatiot, jotka on tässä kuviossa merkitty virsikirjasisällöksi. Maalliseksi luokiteltavaa länsimaista taidemusiikkia käytettiin kolmessa jumalanpalveluksessa. ”Muu” musiikki on kansanlaulukirkon viuluduumusiikkia, joka oli kansanmusiikkisävytteistä (T1-03).

KUVIO 4. Kuolleen kiitosmusiikkina käytetty materiaali Oulun ja Turun tuomiokirkon jumalanpalveluksissa 2011–2012

Virret

Virsi on seurakunnan rukousta ja Jumalan sanan julistusta laulettuna muodossa. Se täyttää Kirkollisten toimitusten oppaan mukaan parhaiten jumalanpalvelusmusiikin tehtävät. Virsi yhdistää seurakuntalaisia yhteisenä uskon ilmauksena. (Kirkollisten toimitusten opas 2009, 21.)

Virsikirjaa käytettiin yhteensä 21 tutkimustapauksessa eli noin 44 prosentissa koko aineistosta. Liitteessä 3 näkyvät käytetyt virret listattuina. Urkumusiikkina se esiintyi seitsemässä jumalanpalveluksessa ja laulettuna urkusäestyksellä tai ilman kahdessatoista jumalanpalveluksessa (liite 3). Kerran virsi oli esillä kuorolauluna (O1-12) ja kerran viulu-urkuduona (O2-07). Virsiä on käytetty yhteensä kahdeksasta eri aiheosastosta (ks. liite 3). Tutkimustulosten perusteella virsikirjaa siis käytetään monipuolisesti kuolleen kiitosmusiikin yhteydessä.

Useimmin eli kolmesti toistui virsi 563 (Ilta on tullut, Luojani). Kaikki kolme kertaa esiintyi Oulun jumalanpalveluksissa. Kahdesti toistuvia virsiä olivat 600 (Hyvyyden voiman ihmeelliseen suojaan) ja 617 (Taivaassa, ratki taivaassa), jotka kaikki olivat Turussa urkumusiikkina käytettyjä. Myös virren 468 (Sylliisi hellään sulje) kahdeksas säkeistö esiintyi Oulun jumalanpalveluksissa kaksi kertaa.

Tutkimusaineiston urkumusiikkia kirjatessa oli muutama ongelma. Sellaisten virsisävelmien kohdalla, jotka esiintyvät useamman virsitekstin yhteydessä,

pääteltiin, mikä sävelmistä on todennäköisimmin ollut urkurin käytössä. Näitä tapauksia tuli vastaan yhteensä kolme kappaletta. Virren 331 (Ylistän Herran nimeä) saksalaista keskiajan (1529) melodiaa on käytetty myös ehtoollisvirressä 230, avioliittovirressä 238 ja mikkelinpäivävirressä 137, mutta se tässä yhteydessä liittyvän selkeimmin Kiitos ja ylistys - teemaan eli virteen 331. Myös virsi 146 Rauhan saivat pyhät Herran on melodialtaan sama kuin Kiitos ja ylistys - osaston virsi 307 Kiitos olkoon Jumalalle. Teeman perusteella kumpi tahansa virsi on saattanut olla pohjana urkurin improvisoinnille (T2-08). Virren 621 sävelmä esiintyy myös Palvelu-osastolla kaksi kertaa (437, 440), mutta jälleen teemaltaan lähimpänä on virsi 621. (Virsikirja).

Virsiensä temaattisia aineksia käsitellään laulettujen virsisäkeistöjen kautta. Olenaisimpia teemoja näyttävät olleen ylösnousemustoivo, Jumalaan turvautuminen ja lohdutus, Jumalan armo. Ylösnousemustoivo ilmeni muun muassa seuraavissa lauletuissa virsisäkeistöissä: ”kerran luonas siellä iäinen autuus suo” (309:5), ”saat kerran porteista Siionin hääriemuun astua sinäkin” (319:8), ”kunnes johdat minut kädelläsi riemun maahan, päivään kirkkaimpaan” (338:3), ”kotonan kerran taivaassa katsella saamme Jeesusta” (343:6), ”kerran on taivas kotimme” (468:8), ”taivaan kirkkaus” (618:3) ja ”oi, jos mä kerran näkisin Herran kunniansaan!” (631:1). Rukouksen sävy tuli kirkkaimmin esiin virsissä 309:1,5; 464:4, 563:1,3; 631:1,6. Jumalaan turvautuminen ja lohtu olivat myös esillä olevia elementtejä (309:1, 319:1, 338:2, 464:4, 563:1, 3; 618:3). Jumalan armo oli usein esillä: ”ja armoos sulkeudun” (309:1), ”ja kasva armossa Jeesuksen” (319:8), ”joka aamu antaa armonsa” (338:2), ”meidän kasvaa annat armosi turvissa”(464:4).

Sanat suru tai murhe oli esillä virsissä vähemmän, vain kolmessa tapauksessa: 464:4: ”Jää lähellemme, Jeesus, - - suruihin suurimpiin”, 319:1 ”myös murheen kyynelten keskellä” 338:2 ”Surut, huolet eivät liikaa paina”. Merkille pantavaa on se, että suru ja murhe esiintyvät käytetyissä virsiteksteissä aina Jumalaan turvautumisen elementin rinnalla: ”jää kaikkiin vaiheisiin” (464), ”sä kuljet seurassa Jeesuksen” (319) ja ”ne Hän ottaa itse kantaakseen” (338).

Kiitosaihe näkyi kirkkaimmin seuraavissa: 338:3 ("Kiitos, Herra, lupauksestasi -- Kiitos olkoon lohdutuksestasi") sekä 468:8 ("Ja kiitos, että kerran on taivas kotimme"). Uuteen virteen viittasi suorimmin 343:6 "Myös minä uutta virttä saan riemuiten käydä laulamaan".

Kynttiläteemaa käsittelevät virret voisivat sopia kuolleiden kiitosmusiikiksi etenkin silloin, kun muistaessa sytytetään kynttilöitä. Virsikirjassa kynttilä mainitaan ainoastaan viidessä virressä: 203:3, 264:6, 414:7, 13, 600:3 (Lempiäinen 2002, 156). Ylösousemustoivoon viittaava virsi 600:3 "Hyvyyden voiman ihmeelliseen suojaan" ja erityisesti sen kolmannen säkeistön rukous sopii hyvin kiitosmusiikiksi, kun läheisen suru ahdistaa ja tuottaa toivottomuutta: "Suo, Herra, toivon kynttilöiden loistaa, tyyneksi, lämpimäksi liekki luo" (sama, 156–157). Virttä 600 oli käytetty tutkimusaineistossa urkumusiikkina (T1-11, T2-03), muttei laulettuna.

Urkukoraalit ja -improvisaatiot

Kuten liitteestä 4 näkyy, tutkimusaineistossa on käytetty kahta J. S. Bachin koraalia: Ich ruf' zu dir, Herr Jesu Christ BWV 639 (O2-02, T1-01) ja Meine Seele erhebet den Herrn BWV 648 (O1-11). Kerran molemmissa seurakunnissa esiintynyt urkukoraali BWV 639 on yksi osa Orgelbüchlein-kokoelmaa. Se sopii sekä sävyltään että aihepiiriltään kuolleen kiitosmusiikiksi, onhan koraalin tekstikin apua anovaa rukousta (Mä huudan, Kristus, sinua). Se on nimetty Turun ja Kaarinan seurakuntayhtymän verkkosivuilla yhdeksi tutuimmasta siunausmusiikista (Siunaustilaisuuden musiikki 2009, hakupäivä 4.5.2012). Toisen koraalin BWV 648 teksti on vahvasti kiitossävyinen (Minun sieluni suuresti ylistää Herraa) (Daniel, Hans Christian. Laura Laulujen suomennostietokanta, hakupäivä 4.5.2012). Yhdessä jumalanpalveluksessa käytettiin barokkikoraalia virsitemästä "Ah tiesi uskon haltuun Herran", jonka säveltäjä jäi tunnistamatta.

Yllämainitun neljän urkukoraalin lisäksi urkumusiikkina käytettiin meditaatioluonteista musiikkia. Seitsemässä urkuimprovisaatiossa oli tunnistettavissa virsimelodia (liite 3), ja yhdessä tapauksessa improvisoitiin Maan korvessa kulkevimelodiaa (T1-10). Kahdeksasta urkusoolosta jäi selvittämättä, oliko soitettu musiikki urkurin omaa improvisaatiota vai valmis sävellys. Rukousta ja mietiskelyä

tukevaa hiljaista musiikkia käytettiin yhdessä Oulun jumalanpalveluksissa (O2-04) ja seitsemässä Turun jumalanpalveluksessa (T1-06, T1-08, T1-09, T2-01, T2-09, T2-10, ja T2-12). Useissa niistä esiintyi modernin sävellystyylin piirteitä.

Hengellinen laulumusiikki

Yhteensä yhdessätoista tutkimusjumalanpalveluksessa kuolleen kiitosmusiikkina käytettiin hengellistä laulumusiikkia (liite 4), joista kymmenen oli suomenkielistä ja yksi saksankielinen. Laulutekstejä on saatettu käyttää kuolleen kiitoksena vain osittain, mutta tässä tarkastellaan lauluteksteistä kaikkia säkeistöjä. Laulutekstien teemoina näyttäytyvät mm. ylösnousemustoivo (Mun kanteleeni kauniimmin, Psalmi ”Ihmisen elinpäivät”, Maan korvessa kulkevi), taivasikävä (Taivaassa minulla on sinut), ihmiselämän rajallisuus (”Ihmisen elinpäivät”, Täällä Pohjantähden alla, Niin kuin muuttolintusen tie, Ilta saapuu jälleen). Enkeli esiintyy ainakin seuraavissa lauluteksteissä: Maan korvessa kulkevi (”--hänt’ ihana enkeli kotihin vie”), Täällä Pohjantähden alla (”- - ilo loppumaton niin kuin enkeleillä”). Kiitosluonne näkyy ainakin lauluissa Mun kanteleeni kauniimmin (”Oi halleluja rakkaalle mun Jeesukselleni”). Jumalan pysyvä turva ilmenee lauluissa Psalmi (”Mutta Herran armo pysyy iankaikkisesta iankaikkiseen”) ja Pienen iltarukous (”tiedät lapsoseni, ettet yksin jää”). Taivaassa minulla on sinut -tekstissä keskeisiä ovat Jumalan armon, toivon (”kun sinä olet toivoni”) ja turvan (”näin olet turva ainoa”) näkökulmat sekä kiitos (”Sinulle kiitos, että saan tietäsi käydä kunniaan”).

Mielenkiintoista vaihtelua tuova ratkaisu oli käyttää tutun virren sanoja vähemmän tunnetulla sävelmällä (O1-07). Myös saksankielinen barokin aikainen hengellinen yksinlaulu toi värikyyttä jumalanpalvelukseen (O2-10).

Länsimainen taidemusiikki

Neljässä jumalanpalveluksessa käytettiin maallista taidemusiikkia kuolleen kiitoksena. Kaksi niistä oli tunnistamattomaksi jääneitä klassisten sonaattien tai konserttojen hitaita osia. Oulun jumalanpalveluksessa (O1-01) esiintynyt hidas osa toteutettiin urkusovituksena, ja Turussa (T1-12) taas barokkiaikaisen teoksen hidas osa toteutettiin oboella ja uruilla. Järnefeltin kehtolaulu urkusovituksena oli kerran käytössä Oulussa (O1-06). Valittuja musiikkikappaleita yhdistivät

rauhallisuus ja lempeys, sellainen musiikki ilmeisesti mielletään sopimaan rukousmusiikiksi.

Soitinmusiikki voi palvella seurakuntalaista siinä, missä laulettu sanakin. Se ”voi julistaa vaikeassa tilanteessa Jumalan armollisuutta ja hyvää tahtoa ihmisiä kohtaan” (Helenelund & Mäntyranta 2003, 306). ”Jumalan salaisuuksien äärellä on soittimin koettu voitavan tulkita jotain sellaista, johon sanat eivät ole riittäneet”, kuvaa välimietintö Jumalan kansan juhla (1992, 149).

6 POHDINTA

Opinnäytetyössä perehdyttiin jumalanpalveluksen esirukoukseen liittyvään poisnukkuneiden muistamiseen. Työn empiriaosassa tehtiin katsaus kahden suuren seurakunnan kuolleiden kiitosmusiikkien toteutuksiin vuosina 2011–2012. Kerättyä aineistoa tarkasteltiin kokoonpanon ja sisällön kannalta sekä tuloksia peilattiin kirkkokäsikirjan ja muiden jumalanpalvelusoppaiden ohjeistuksiin sekä alan kirjallisuuteen.

Kuolleen kiitosmusiikki näytti toteutuneen pääpiirteittäin melko monipuolisesti Oulun ja Turun tuomiokirkkojen pääjumalanpalveluksissa. Oulussa kiitosmusiikin toteutuksen kokoonpano oli hieman Turkuja vaihtelevampaa, vaikka Turussa musiikkiavustajia käytettiin jumalanpalveluksissa Oulua enemmän. Molemmissa kirkoissa kuolleiden ilmoittaminen toteutui kirkkokäsikirjaohjeiden mukaisesti, miltei poikkeuksetta yhteisen esirukouksen lomassa. Symbolisen toiminnan osalta kynttilän käyttö oli vakiintunutta sekä Oulun että Turun tuomiokirkkoseurakunnissa.

Oulun ja Turun kiitosmusiikeissa olivat esillä kiitoksen, lohdutuksen ja ylösnousemustoivon elementit. Virsien, hengellisten laulujen ja urkukoraalien tekstisisällöissä toistuivat iankaikkisuuteen, ylösnousemustoivon, lohtuun, Jumalan armoon ja turvautumiseen liittyvät teemat. Temaattisen tarkastelun perusteella vaikuttaa siis siltä, että kiitosmusiikissa ovat esillä koko jumalanpalveluksen ja evankelis-luterilaisuuden pääteemat. Vaikkei kuolleen kiitoksen nimen mukaisesti kiitosisältö tullut käytetyssä musiikissa erityisen painokkaana esiin, näytti se ilmentävän seurakuntalaisen rukousuhrausta, sillä musiikissa ilmaistiin inhimillisiä tunteita, tunnustettiin Jumala elämän ja kuoleman Herraksi ja turvautttiin häneen sekä ylösnousemustoivon. Parhaimmillaan dialogisuus, Raamatun rukouskehotukset ja kultainen sääntö sekä yleinen pappeus eletään todeksi kuolleen kiitoksessa.

Kanttori on usein haasteellisessa asemassa vainajan ja omaisten taustatietojen suhteen, joten taustatekijöitä voi olla mahdoton huomioida kuolleiden kiitosmusiikissa. Tavallisin käytäntö lienee se, että pappi käy omaisten kanssa suru- ja

toimituskeskustelua, ja kanttorin kanssa sovitaan vain musiikillisesta toteutuksesta. Luultavasti kanttorit eivät usein ajattele kuolleen kiitosmusiikkia valitessaan luvussa 3.4 esitettyjä kysymyksiä tietoisesti, vaan se tapahtunee enemmänkin ammatillisen tuntuman ja kokemuksen perusteella.

Kuolleiden kiitosmusiikin funktiota tai teologista taustaa ei ole kirkkomusiikin opintojeni aikana nostettu esiin, joten halusin syventyä aiheeseen tämän työni kautta. Mielestäni kanttorilla on kirkon palvelijana tärkeää ymmärtää jumalanpalvelusta laajasti. Kirkkohallituksen asiakirjan (2010, 12–13) mukaan kanttorin teologista ydinosaamista ovat muun muassa kristinuskon keskeisen sisällön tuntemus ja jumalanpalveluksen ja kirkkomusiikin teologian tunteminen. Opin näyteprosessin aikana kirkkohallituksen määrittelemät osaamisalueet laajenivat kuolleiden kiitosmusiikin, esirukouksen ja koko jumalanpalveluselämän rukouksellisen luonteen osalta.

Työn tavoitteisiin päästiin aikaresurssit huomioon ottaen hyvin. Kuolleen kiitoksen historiataustasta selvisi yksittäisiä tietoja, joista ei voitu muodostaa ehjää kokonaiskuvaa. Vanhojen kirkkokäsikirjojen selaaminen tämän työn puitteissa olisi ollut niiden saatavuuden vuoksi liian työlästä, vaikkakin mielenkiintoista. Kuolleen kiitosmusiikista on olemassa niin niukasti ”täsmäkirjallisuutta” tai varsinkaan tutkimuksia, että työhön piti hakea teoriasyvyyttä musiikin ja jumalanpalveluksen teologiakirjallisuudesta. Hautausoppaista oli myös apua.

Kanttorin työssä vaaran paikkana saattaa olla, että kuolleiden kiitosmusiikkiin alkaa suhtautua välinpitämättömästi tai sitä turtuu toteuttamaan kaavamaisesti itseään toistaen, ”väärällä rutiinilla”. Tämä työ toivottavasti tarjoaa kanttorikunnalle uusia näkökulmia ja toteuttamisvinkkejä kuolleiden kiitosmusiikin toteuttamiseen, jottei kaavamaisuuteen tarvitsisi ajautua. Liitteinä olevat musiikkilistat niiden suppeudesta huolimatta rohkaisevat kanttoreita uusiin valintoihin.

Ideoita jatkotutkimuksiin löytyi opinnäytetyön aikana runsaasti. Jos kyseessä olisi ollut laajempi tutkimus, sitä olisi voitu laajentaa moniin eri suuntiin. Kuolleen kiitos -perinteen perusteellisempi selvittäminen olisi hyödyllistä. Seurakuntakohtaisia ja alueellisia traditioita olisi mielenkiintoista tutkia samoin kuin toteut-

tamisen kehitystä eri aikoina. Kuolleen kiitoksen toteutumista voisi myös tarkastella erilaisten esirukouksen toteuttamismallien yhteydessä. Laajempi temaattinen tarkastelu olisi antoisaa laajemman tutkimusaineiston pohjalta.

Tutkimusaineistoon olisi voitu koota laajempi kirjo erikokoisia, esimerkiksi yksikanttorisia seurakuntia, ja tarkastella musiikin toteutusta niissä. Kanttoreiden haastattelemisen olisi myös ollut palkitsevaa ja hyödyllistä teemaan liittyvän kirjallisten aineiston vähäisyyden vuoksi. Kuolleen kiitosmusiikiksi sopivaa materiaalia voitaisiin koota kirjaksi. Yksi erittäin mielenkiintoinen näkökulma on myös seurakuntalaiseen liittyvät kysymykset: Miten kuolleiden kiitosmusiikki vaikuttaa omaisiin? Mikä vaikutus sillä on suruprosessissa? Onko se lohduttavaa vai voiko siitä olla kielteisiä kokemuksia? Koetaanko sen vaikuttavan seurakuntayhteyteen? Kuolleiden kiitosmusiikki ansaitsee tulla huomioiduksi esirukouksen herkkänä kohtana, seurakunnan kosketuksena tuonpuoleisuuteen.

LÄHTEET

Anttila, S. 2012. Seurakuntasihteeri, Turun seurakuntayhtymä. VS: Kuolleet 2011. Sähköpostiviesti m6kusa01@students.oamk.fi 19.4.2012.

Daniel, Hans Christian 2012. Meine Seel erhebt den Herren. Sibelius-Akatemian Laura Laulujen suomennostietokanta. Hakupäivä 4.5.2012, <http://laura.siba.fi/xwiki/bin/view/Laura/WebSearch?id=xwikishared:NodeComposition.60479ad8793933099cbb977aa3c1b4c7>.

Faktoja Oulun seurakuntayhtymästä (2011) 2012, Oulun seurakuntayhtymän verkkosivut. Hakupäivä 19.4.2012, <http://oulunseurakunnat.fi/faktat>.

Hautaan siunaaminen 2012. Hausjärven seurakunnan verkkosivut. Hakupäivä 20.4.2012, <http://www.hausjarvenseurakunta.fi/00010027-hautaan-siunaaminen>.

Hautaan siunaaminen 2012. Karvian seurakunnan verkkosivut. Hakupäivä 20.4.2012, http://www.karvianseurakunta.fi/toimitukset_hautaus.html.

Hautajaiset 2012. Puumalan seurakunnan verkkosivut. Hakupäivä 19.4.2012, <http://www.puumalanseurakunta.fi/index.php?lang=fi&id=67> .

Hautajaisten jälkeen 2012. Iisalmen seurakunnan verkkosivut. Hakupäivä 19.4.2012, <http://www.iisalmenseurakunta.fi/00010232-hautajaisten-jalkeen>.

Hautausjärjestelyt 2012. Mäntsälän seurakunta. Hakupäivä 20.4.2012, http://www.mantsalanseurakunta.fi/ilon_ja_surun_juhlat/hautajaiset/hautausjarjestelyt/.

Hautaus Muuramen seurakunnassa 2008. Hautauksen muistilista. Muuramen seurakunnan verkkosivut. Hakupäivä 19.4.2012, http://www.muuramensrk.fi/fi/hautaan_siunaus/ .

Hautausopas 2009. Turun ja Kaarinan seurakuntayhtymän verkkosivut. Hakupäivä 30.4.2012, https://www.turunseurakunnat.fi/portal/fi/haista_hautajaisiin/hautaus/hautausopas/.

Hautausopas surukotiin. 2012. Perhon seurakunnan verkkojulkaisu. Hakupäivä 19.4.2012, <http://www.perho.com/~perhosrk/Hautausopas1.pdf>.

Hautustoimen käsikirja 2005. P. Aaltonen, H. Palo, O. Rimpiläinen, A. Rintala, P. Ruotsalo & P. Särkiö (toim.). Helsinki: Edita Prima Oy.

Helenelund, M & Mäntyranta, M. 2003. Kirkolliset toimitukset. Teoksessa L. Erkkilä; U. Tuovinen; E. Tuppurainen (toim.): Kirkkomusiikin käsikirja. Helsinki: Kirjapaja Oy, 301–310.

Hyvä omainen 2012. Hautauspalvelu Moisio Oy, Seinäjoki. Hakupäivä 19.4.2012, <http://www.kolumbus.fi/hautauspalvelu/omaisille.html> .

Jumalan kansan juhla 1992. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkolliskokouksen vuonna 1988 asettaman käsikirjakomitean välimietintö. Käsikirjakomitea 1992. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon keskushallinto, sarja A 1992:1, Helsinki.

Kirkkojärjestys 1055/1993 2:21§. Hakupäivä 20.4.2012, <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1993/19931055#a>.

Kirkkokäsikirja I-III. 2001. 2. painos. Helsinki: Suomen kirkon sisälähetysseura.

Kirkolliset hautajaiset 2009. Juhlitaan.net-verkkosivut. Hakupäivä 20.4.2012, <http://www.juhlitaan.net/hautajaiset/> .

Kirkollisten toimitusten opas 2009. Sinä olet kanssani. Kirkkohallituksen julkaisu, 2009:4, 2. painos.

Kirkon hengellisen työn ammattien ydinosaaminen 2010. Kirkkohallituksen asiakirja. Hakupäivä 19.4.2012, [http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/9C234109ED6F59F8C2257743003C65B5/\\$FILE/ydinosaaminen_2010.pdf](http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/9C234109ED6F59F8C2257743003C65B5/$FILE/ydinosaaminen_2010.pdf).

Komulainen, T., Peltola, L., Perälä, M., Ranta, I., Ripatti, J., Särkiö, R. & Tien-
suu, K. Seurakuntalaisen käsikirja 2005. 4. uudistettu painos. Helsinki: Edita
Prima Oy.

Korpela, S. 2005. Hän on poissa. Opas hautajaisten järjestäjälle. Helsinki: Kir-
japaja Oy.

Kotila, H. 2004. Liturgian lähteillä. Johdatus jumalanpalveluksen historiaan ja
teologiaan. Käytännöllisen teologian laitos. Helsinki: Kirjapaja Oy 2004.

Lempiäinen, P. 1995. Hautajaiset. Valmistamme surujuhlan. Helsinki: Kirjapaja
1999.

Lempiäinen, P. 2002. Kuvien kieli. Vertauskuvat uskossa ja elämässä. Helsinki:
WSOY.

Lempiäinen, P. 2004. Pyhät toimitukset. 4. uudistettu painos. Helsinki: Kirjapaja
Oy.

Läheisen kuoltua 2010. Oulun ev.-lut.seurakunnat. Läheisen kuoltua. PDF-tiedosto. Hakupäivä 30.4.2012,
http://oulunseurakunnat.fi/instancedata/prime_product_srk/oulu/embeds/ouluwwwstructuretulevatsivut/21751_hautajaisopas_laheisen_kuollessa_nayttoversio_130910.pdf.

Martling, C. H. 1993. Puhuva hiljaisuus. (Ruotsinkielinen alkuteos Den Talande Tystnaden, 1987) suom. Risto Puttonen. Helsinki: SLEY-kirjat.

Muistilista hautajaisia järjestävälle 2012. Suomen ev. lut. kirkon verkkosivut. Hakupäivä 30.4.2012,
<http://evl.fi/EVLfi.nsf/Documents/EA368F9DB211F631C225706E00388229?OpenDocument&lang=FI> .

Palvelkaa Herraa iloiten. Jumalanpalveluksen opas. Kirkkohallitus. Suomen ev. Lut. kirkon kirkkohallituksen julkaisuja 2000:6:9, Gummerus kirjapaino Oy, Jyväskylä 2001.

Palvelkaa Herraa iloiten, Jumalanpalveluksen opas. 3. uudistettu painos. Kirkkohallitus, Jumalanpalveluselämä ja musiikkitoiminta 2009. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä 2009.

Perustelut 2001. Kirkolliskokouksen vuonna 1988 asettaman käsikirjakomitean mietinnön Perustelut. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon keskushallinto. Sarja A 2001: 2. Hakupäivä 19.4.2012,
<http://www.evl.fi/kirkkokasikirja/perust.pdf>.

Raamattu 1992.

Rinne, H. 2012, tuomiorovasti, Turun tuomiokirkkoseurakunta. VS: Kuorisääntö. Sähköpostiviesti m6kusa01@students.oamk.fi 19.4.2012.

Rossi, J. 1998. Suomalainen usko. Helsinki: Kirjapaja Oy. Jyväskylä: Gummerus Oy 1999.

Sariola, Y. 1986. Jumalan kunniaksi ja mielen rakennukseksi – Musiikin teologian peruskysymyksiä. Sley-kirjat Oy. Helsinki 1986.

Sariola, Y. 1998. Mennään messuun. Johdatus uudistuvaan jumalanpalvelukseen. Helsinki: Kirjapaja Oy. Pieksämäki: Raamattutalo Oy.

Sariola, Y. 2001. Jumalanpalveluksen käsikirja. Helsinki: Kirjapaja Oy. Pieksämäki: Raamattutalo Oy.

Sariola, Y. 2003. Kirkkomusiikki ja musiikin teologia. Teoksessa Erkkilä, Lasse; Tuovinen, Ulla; Tuppurainen, Erkki (toim.): Kirkkomusiikin käsikirja. Helsinki: Kirjapaja Oy, 13–36.

Siunaustilaisuuden musiikki 2009, Turun ja Kaarinan seurakuntayhtymän verkkosivut. Hakupäivä 4.5.2012,
https://www.turunseurakunnat.fi/portal/fi/seurakunnat/piikkion_seurakunta/musiikki/siunaus/.

Sivula, H-M. 2012. Kanttori, Oulun tuomiokirkkoseurakunta. opinnäytetyöstä. Sähköpostiviesti m6kusa01@students.oamk.fi 20.4.2012.

Surun kohdatessa 2003. Kauhajoen kunnallislehti. Hakupäivä 19.4.2012,
<http://www.kauhajoenkunnallislehti.fi/artikkeli.asp?uutinen=2541>.

Surun kohdatessa 2012. Nurmeksen seurakunnan verkkosivut. Hakupäivä 19.4.2012, <http://www.nurmeksenseurakunta.net/kuolema.html>.

Surun raskaat askeleet... 2012. Harjavallan seurakunnan verkkosivut. Hakupäivä 19.4.2012,
<http://www.harjavallanseurakunta.fi/toimitukset/hautaus/surunkohdatessa>.

Tietoa kirkkokäsikirjasta 2012. Suomen ev. lut. kirkko. Hakupäivä 20.4.2012,
http://www.evl.fi/kirkkokasikirja/tietoa_kirkkokasikirjasta.html.

Tilasto 2011. Oulun seurakuntayhtymän verkkosivut. Hakupäivä 19.4.2012, http://oulunseurakunnat.fi/instancedata/prime_product_srk/oulu/embeds/ouluwwwstructuretulevatsivut/24211_Kopio_VUOSIKERTOMUS_2011_Vakiluku.pdf.

Tuomiokirkkoseurakunnan työntekijät 2009. Turun ja Kaarinan seurakuntayhtymän verkkosivut. Hakupäivä 19.4.2012, <https://www.turunseurakunnat.fi/portal/fi/seurakunnat/tuomiokirkkoseurakunta/tyontekijat/>.

Turun ja Kaarinan seurakuntayhtymä 2009. Yhtymän verkkosivut. Hakupäivä 19.4.2012, https://www.turunseurakunnat.fi/portal/fi/yhtyma/yleistietoa_yhtymasta/mika_seurakuntayhtyma_/.

Työntekijät 2012. Oulun ev.-lut.seurakuntien verkkosivut. Hakupäivä 19.4.2012, <http://oulunseurakunnat.fi/tyontekijat?rttreeid=010215>.

Valtasaari, R. 2003. Musiikki jumalanpalveluksen kokonaisuudessa. Teoksessa L. Erkkilä; U. Tuovinen; E. Tuppurainen (toim.). Kirkkomusiikin käsikirja. Kirjapaja Oy, Helsinki 2003, 355–375.

Vatanen, O. 2003. Messu ja sen musiikki. Teoksessa L. Erkkilä; U. Tuovinen; E. Tuppurainen (toim.). Kirkkomusiikin käsikirja. Kirjapaja Oy, Helsinki 2003, 101–157.

Virsi- ja laulukirja. 1986. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon virsi- ja laulukirja. Helsinki: Kirjapaja.

Virtuaalikirjasto.fi. Hakupäivä 20.4.2012, <http://www.virtuaalikirjasto.fi>.

Väkiluku 1990 – 2011, 2009. Turun ja Kaarinan seurakuntayhtymän verkkosivut. Hakupäivä 19.4.2012, https://www.turunseurakunnat.fi/portal/fi/yhtyma/yleistietoa_yhtymasta/vakiluku_1990-2010/.

TAULUKKO 1

Koodi	Tutkittava jumalanpalvelus (erityistä)	Ilmoitusten lukeminen	
		ER:n aikana	Ennen ER
O1-01	Messu 01.05.11 (vappu)	X	
O1-02	Messu 08.05.11 (äitienpäivä)	X	
O1-03	Messu05.06.11 (ordinaatio)	X	
O1-04	Messu 19.06.11 (konfirmaatio)	X	
O1-05	Messu 17.07.11	X	
O1-06	Messu 24.07.11	X	
O1-07	Messu 07.08.11	X	
O1-08	Messu 21.08.11	X	
O1-09	Messu 11.09.11	X	
O1-10	Sanajumalanpalvelus 25.09.11	X	
O1-11	Messu 02.10.11	X	
O1-12	Messu16.10.11 (70-vuotissyntymäpäivämessu)	X	
O2-01	Sanajumalanpalvelus 25.03.12	X	
O2-02	Messu 18.03.12	X	
O2-03	Messu 11.03.12	X	
O2-04	Messu 04.03.12	X	
O2-05	Sanajumalanpalvelus 26.02.12	X	
O2-06	Messu 19.02.12	X	
O2-07	Messu 12.02.12	X	
O2-08	Messu 05.02.12	X	
O2-09	Sanajumalanpalvelus 29.01.12	X	
O2-10	Messu 22.01.12	X	
O2-11	Messu 15.01.12	X	
O2-12	Messu 08.01.12	X	
T1-01	Messu 14.08.11	X	
T1-02	Sanajumalanpalvelus 06.11.11	X	
T1-03	Sanajumalanpalvelus 16.10.11 (Kansanlaulukirkko)		X
T1-04	Messu 28.08.11	X	
T1-05	Messu 21.08.11	X	
T1-06	Messu 04.09.11	X	
T1-07	Messu 11.09.11	X	
T1-08	Messu 18.09.11	X	
T1-09	Messu 25.09.11	X	
T1-10	Messu 02.10.11		X
T1-11	Messu 09.10.11	X	
T1-12	Messu 23.10.11	X	
T2-01	Messu 25.03.12	X	
T2-02	Messu 18.03.12	X	
T2-03	Messu 11.03.12		X
T2-04	Messu 04.03.12 (Ordinaatio)	X	
T2-05	Messu 26.02.12	X	
T2-06	Messu 19.02.12	X	
T2-07	Messu 12.02.12	X	
T2-08	Messu 29.01.12	X	
T2-09	Messu 22.01.12	X	
T2-10	Messu 15.01.12		X
T2-11	Messu 08.01.12	X	
T2-12	Messu 01.01.12	X	

Koodien selitykset

O1-xx = Oulu 2011

O2-xx = Oulu 2012

T1-xx = Turku 2011

T2-xx = Turku 2012

xx = messun numero

esim. O1-09 = Messu nro 09 Oulusta vuodelta 2011

ER = esirukous

TAULUKKO 2

Messu	Mus. avustajat *)	Urut	Laulu & urut	Laulu	Kuoro tai soitinryhmä	Erytystä **)
O1-01	-	X				1 kantt.
O1-02	-			X		
O1-03	-			X		
O1-04	piano ja laulu		X			konf.messu
O1-05	-		X			
O1-06	-	X				
O1-07	-		X			
O1-08	-			X		
O1-09	-		X			
O1-10	-		X			
O1-11	-	X				
O1-12	kuoro				X	3 kantt.
O2-01	-		X			
O2-02	kuoro	X				
O2-03	-			X		
O2-04	-	X				
O2-05	-	X				
O2-06	kuoro			X		
O2-07	-				(viulu & urut)	
O2-08	kuoro+joht.				X	
O2-09	kuoro				X	
O2-10	kuoro+joht.		X			
O2-11	-			X		
O2-12	kuoro		X			
T1-01	jousiyhtye,kamarikuoro, solisti	X				
T1-02	naiskuoro		X			
T1-03	kansanmus.yhtye				(viuluduo)	ei kantt. paikalla
T1-04	viulu	X				
T1-05	huilu		X			
T1-06	sello	X				
T1-07	kitara		X			
T1-08	kuoro	X				
T1-09	kuoro	X				
T1-10	kuoro	X				
T1-11	kitara	X				
T1-12	kuoro, sopr., oboe				(oboe & urut)	
T2-01	kuoro		X			
T2-02	naiskuoro	X				
T2-03	naiskuoro	X				
T2-04	kuoro		X			ordinaatio
T2-05	-		X			
T2-06	-	X				
T2-07	-		X			
T2-08	kitara	X				
T2-09	naiskuoro	X				
T2-10	viulu	X				
T2-11	käsikellokuoro	X				
T2-12	-	X				

*) kanttoreiden lisäksi

**) Jos kanttoreita muu määrä kuin kaksi, ilmoitettu erikseen

TAULUKKO 3. Virsikirjan virret kuolleen kiitosmusiikkina Oulussa ja Turussa 2011–2012

Osasto	Nro	Alkusanat	Urut	Laulu ja urut	Laulu	Kuoro tai soitin-mus.	Laulut säkeistöt
Pyhäinpäivä	146 (307)	Rauhan saivat pyhät Herran	T2-08				
Usko Jeesukseen	309	Nyt vielä etehesi		T2-07			1, 5
	319	Sä kuljet seurassa Jeesuksen		T2-05			1, 8
Kiitos ja ylistys	(307)	(Kiitos olkoon Jumalalle)	(T2-08)				
	331	Ylistän Herran nimeä	O2-05				
	338	Päivä vain ja hetki kerrallansa				O1-12	2, 3
	343	Voisinpa Jeesuksestani		O1-04			6
Koti ja perhe	464	Kuin oksat vihannoivat		O2-01			4
	468	Syllisi hellään sulje		O1-10			8
				O2-12			8
Terveys ja sairaus	480	Muista, Jeesus, minua				O2-07	
Aamu ja ilta	563	Ilta on tullut, Luojani			O1-03		1, 3
					O1-08		1
					O2-03		1
	565	Nyt melu tyyntyy			O2-06		1
Muuttuva maailma	600	Hyvyyden voiman ihmeelliseen suojaan	T1-11 T2-03				
Kuolema ja iankaik-kisuus	617	Taivaassa, ratki taivaassa	T2-02 T2-06				
	618	Ratki taivaassa, ratki taivaassa		O1-05			3
	621	Matkamiehen mieli palaa	T2-11				
	631	Oi Herra, jos mä matkamies maan			O1-02		1, 6

TAULUKKO 4. Urku- ja laulumusiikki kuolleen kiitosmusiikkina Oulussa ja Turussa 2011–2012

	Säveltäjä	Teos	Jumalanpalvelus
Urkumusiikki	J. S. Bach	Ich ruf' zu dir, Herr Jesu Christ BWV 639	T1-01
			O2-02
		Meine Seele erhebet den Herrn BWV 648	O1-11
	A. Järnefelt:	Kehtolaulu	O1-06
Laulumusiikki	Primus Leppänen:	Kerran kaunehin	T1-02
	K. Haapasalo:	Mun kanteleeni kauniimmin	T1-05
	suom. kansansäv.:	Kotomaamme (Täällä Pohjantähden alla)	T1-07
			O2-11
	Y. Kilpinen:	Psalmi (Psalmista 103, Ihmisen elinpäivät)	T2-04
	Turpela:	Taivaassa minulla on Sinut	O2-08
	E. Erkkilä:	Pienen iltarukous (Ilta saapuu jälleen)	O2-09
	Hannikainen:	Matkamiehen virsi (Niin kuin muuttolintusen tie)	O1-09
	P. J. Hannikainen	Suojelusenkeli (Maan korvessa kulkevi)	T1-10
(I. Hannikaisen G-duuri –sävelmä)	Tule luokseni, Herra Jeesus	O1-07	